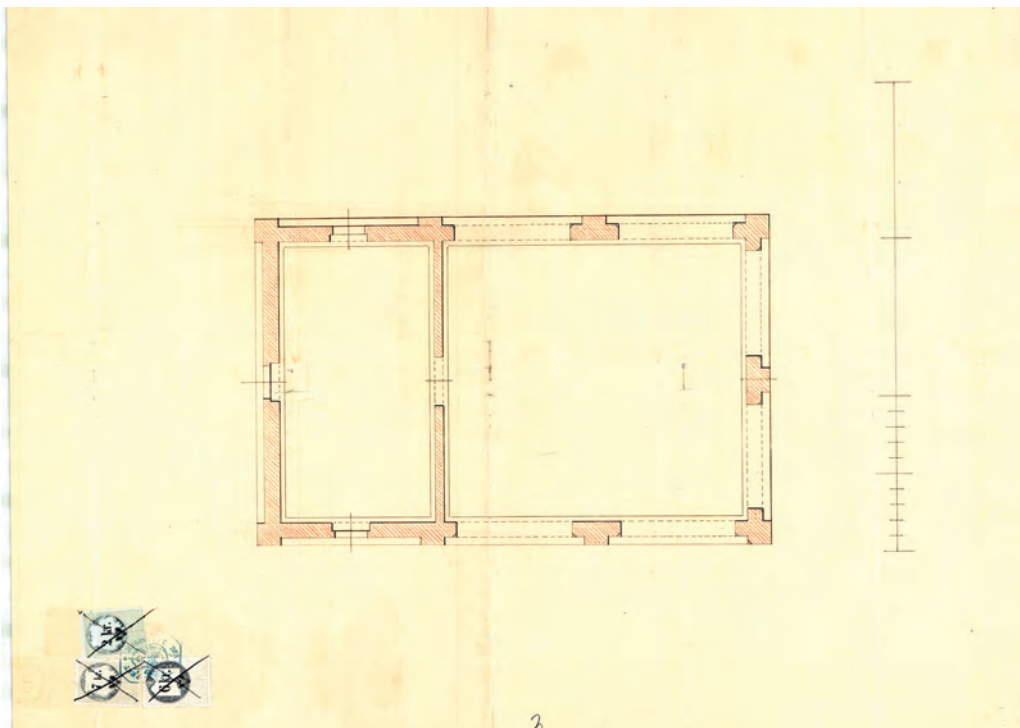

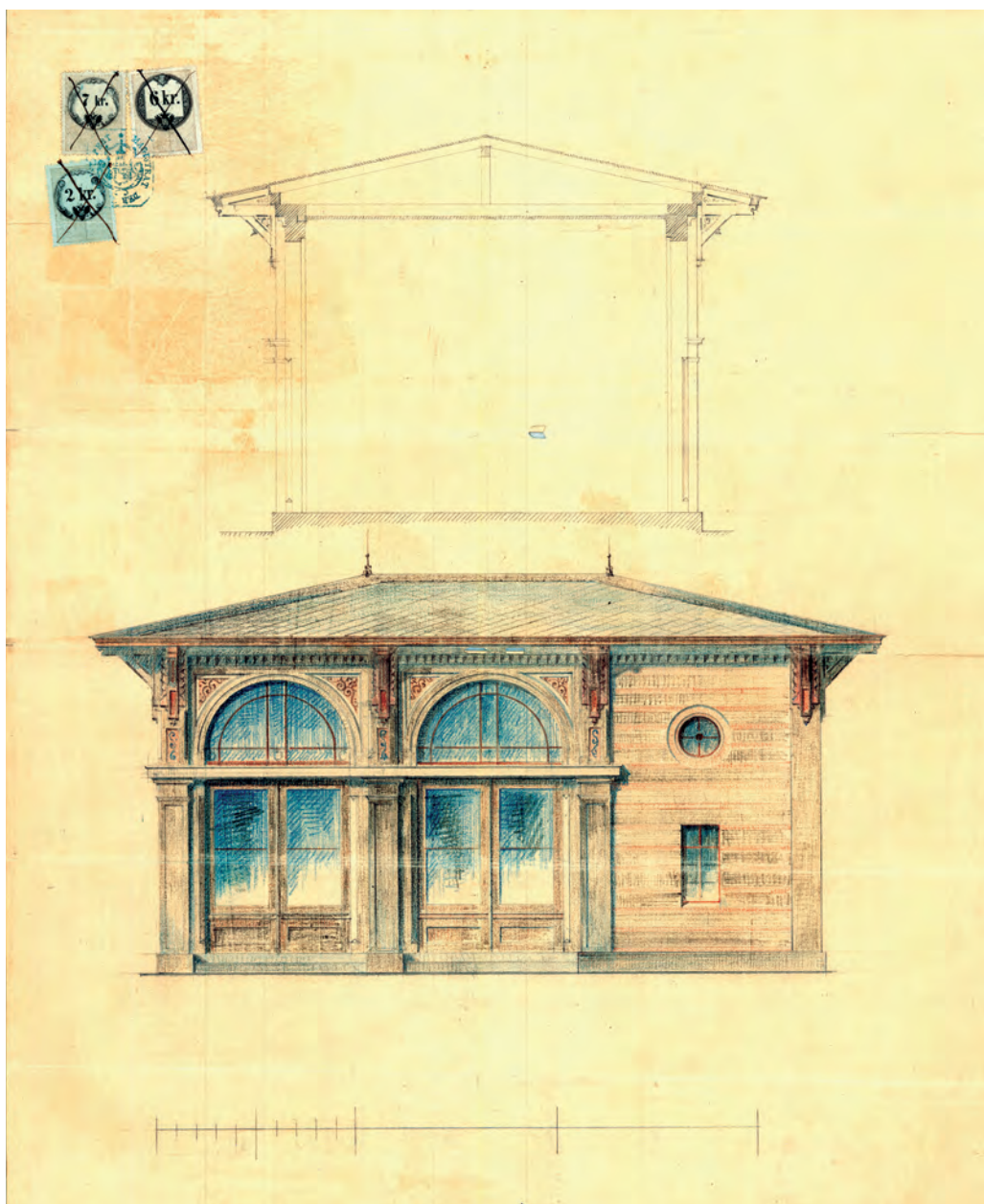
A FESZL-PAVILON. A GRUBER- ÉS A KOLEGERSZKY-KIOSZK 1860–1939

KIOSZK A SZÉCHENYI-SZIGETEN

Gruber Antal vállalkozó kedvű cukrászmester remek üzleti lehetőséget látott az egyre népszerűbbé váló Városliget festői szépségű Drót-, a mai Széchenyi-szigetében.¹ Egy kioszkot akart idetelepíteni, ahol a nyári idényben fagyalattal, kávéval és frissítőkkel üdíthette a kirándulókat, elsősorban a középosztály képviselőit,² mivel a három városi és egy magántulajdonban levő vendéglátóhely a növekvő igényeket már nem tudta kielégíteni. 1860 áprilisában folyamodott építési engedélyért Pest város Tanácsához. Építkezés azonban nem történt, mert Gruber ellen a szerződéskötés idején csődeljárás indult. Két évvel később, 1862 február végén Voigt Vilmos háztulajdonos, egykori vendéglős jelentkezett, hogy az ötletgazdához hasonló feltételekkel vállalná az épület felállítását. A Tanács március 19-én adta meg az engedélyt a kilenc nappal korábban benyújtott és a Városligeti Bizottmány által megfelelőnek ítélt tervre. A Bizottmány

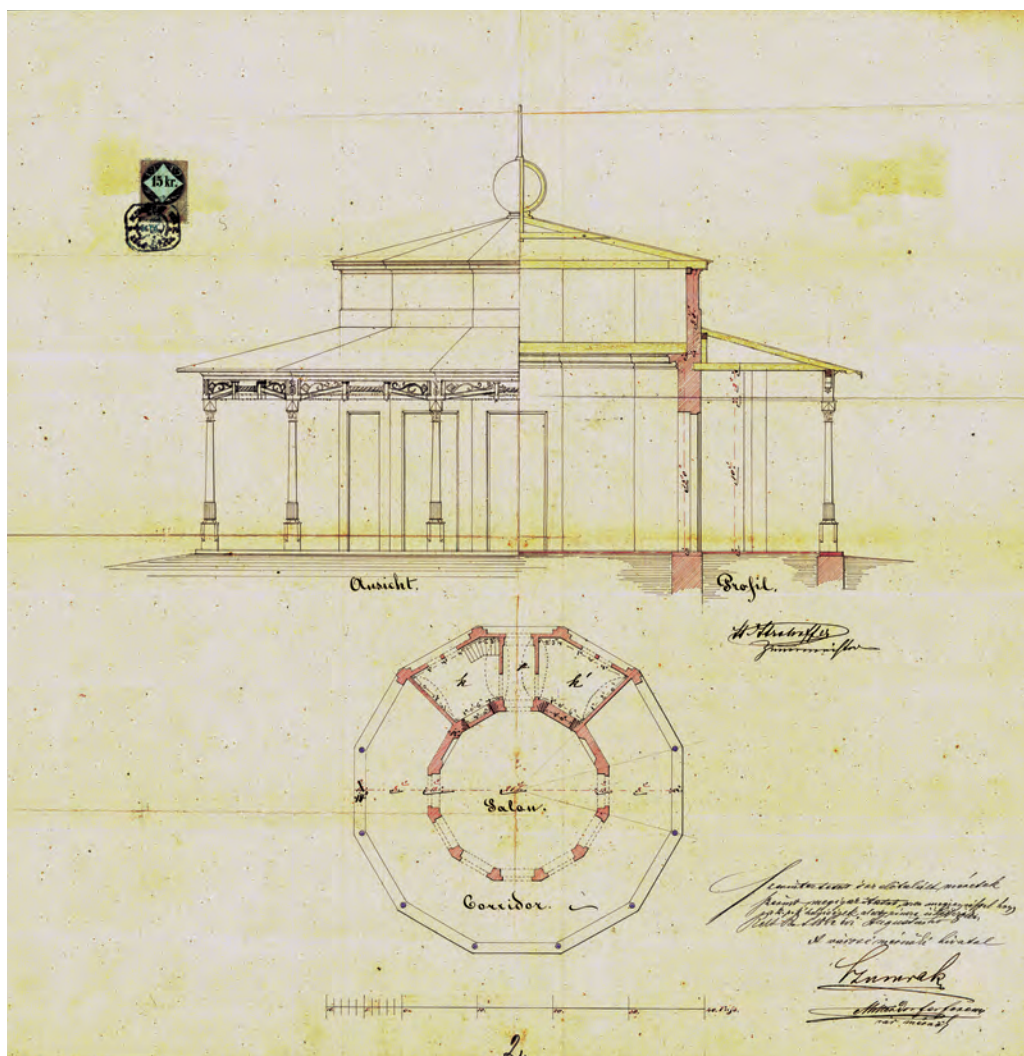

1. Az első változat alaprajza. Szerző nélkül, év nélkül, BFL XV.17.b.314 77/a

2. Az első változat metszete és homlokzata. Szerző nélkül, év nélkül. BFL XV.17.b.314 77/b

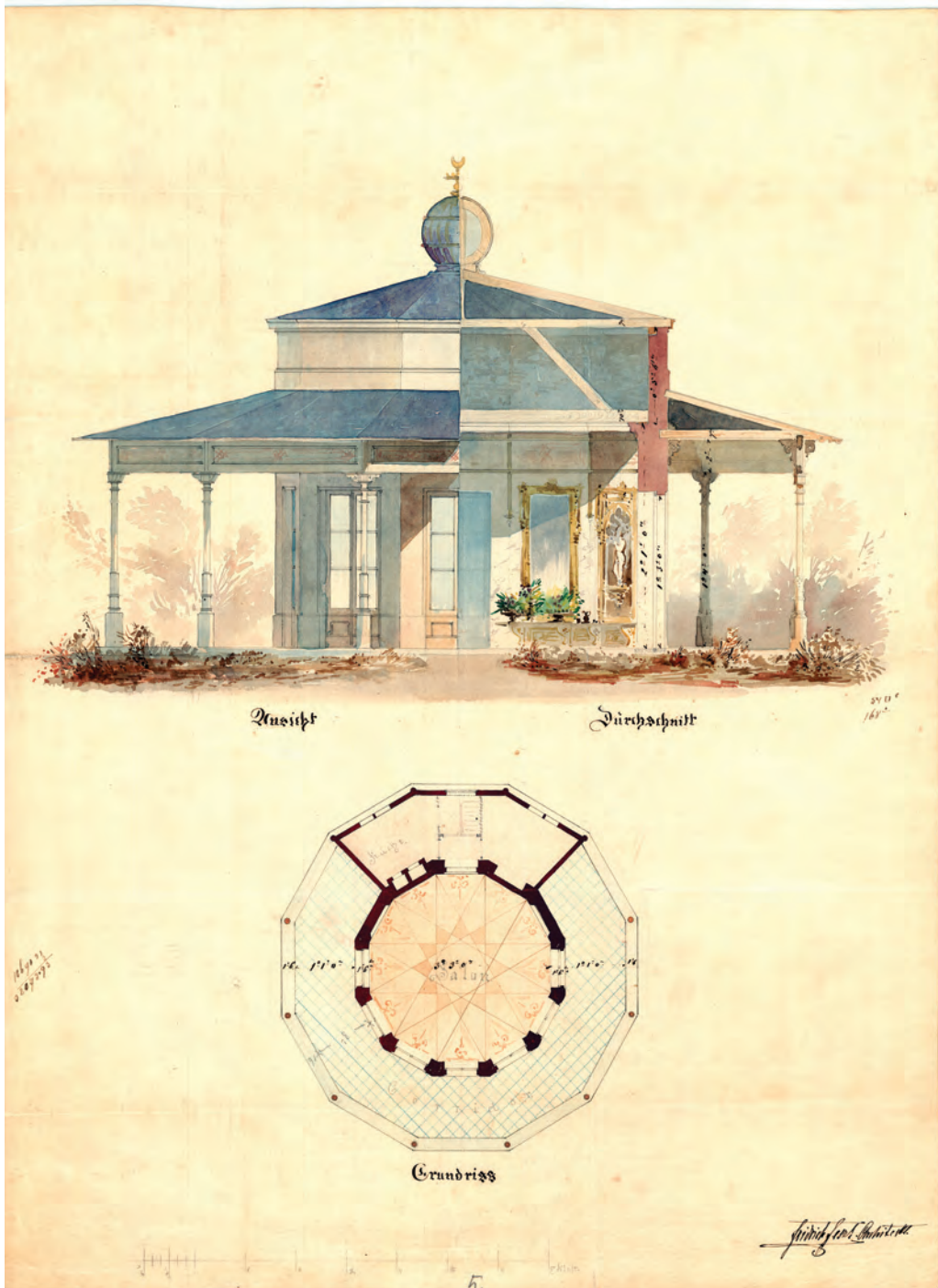
korábban figyelmeztette az új ajánlattevőt, hogy a két év előtti sem igazán csinosnak, sem tartósnak nem tekinthető vázlatot egy „...szébb és szilárdabbal” váltsa fel.³ (1, 2. kép) Feszl Frigyes (1821–1884) remek prezentációs terve azonban megfelelt az elvárásoknak.⁴ (3–5. kép) Az építész a pavilon összképét mutató akvarellt 1860-ban készítette.⁵ Az év május 24-i tanácsülési jegyzőkönyvben Feszl Ágoston (1813–1891) foglalta össze a

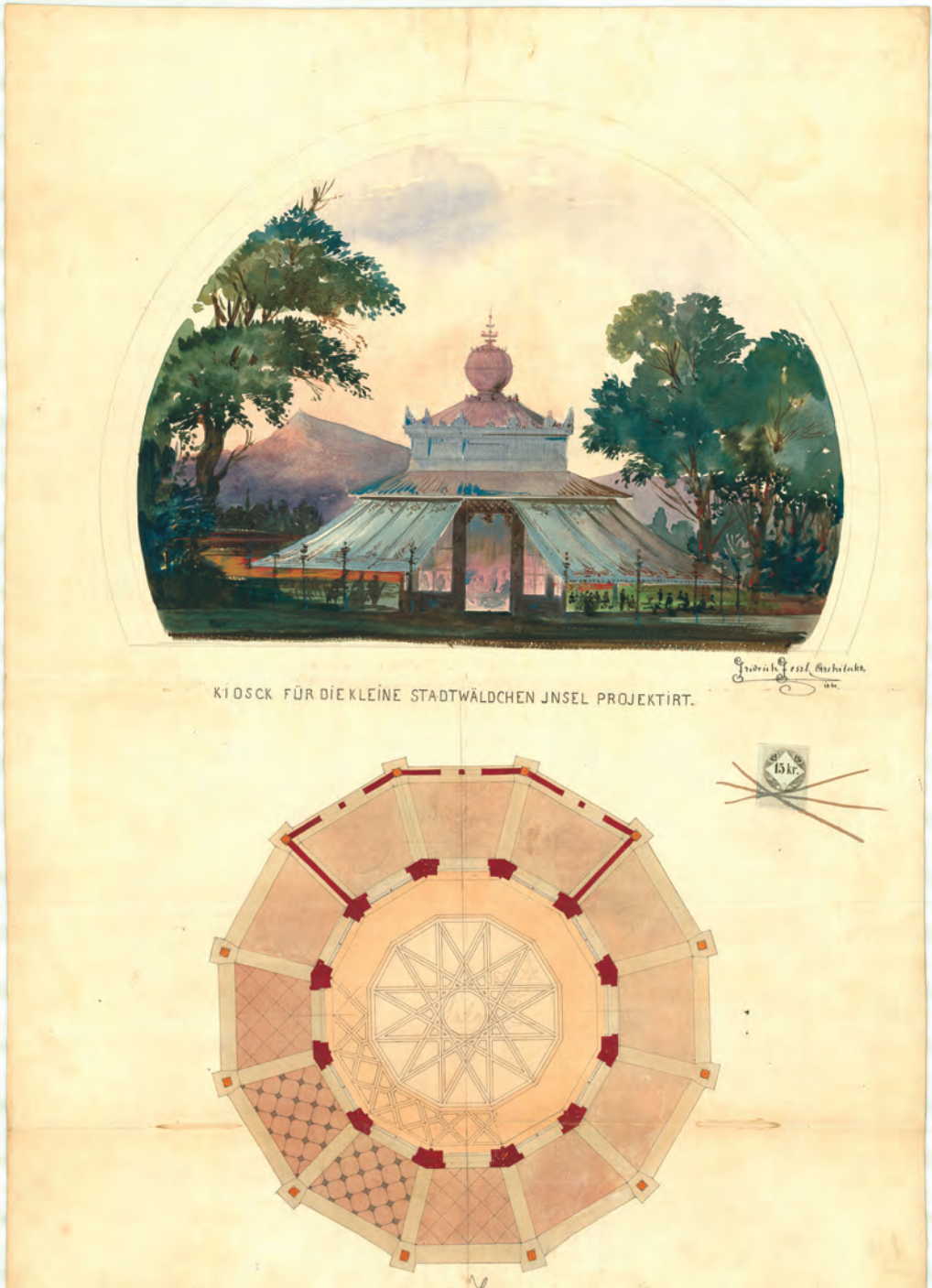
3. Alaprajz, metszet és nézet. Strohoffler István, 1862. BFL XV.17.b.314 77/c a terv megegyezik a BFL XV.17.b.312 ÉB 3/1863 számú lappal

napirendet, majd a továbbiakban is megtaláljuk aláírását az ügymenetben. Feszl Frigyes legidősebb testvére 1848 és 1874 között Pest város tanácsnoka volt,⁶ és valószínűleg ő hívta fel öccse figyelmét a testhezálló feladatra, amely két évvel később valósulhatott meg.⁷

Az engedélyezési eljárás során a faserkezetű épület tartósságát és szépségét egyaránt szem előtt tartották.⁸ A város 1862. március 14-én kötötte meg Voigt Vilmossal a szerződést, aki évi egy aranyat fizetett – a földesúri jog elismeréseként – a városi területen épült kioszkjáért, amelyet 1862. szeptember 29-től 1874 Szent Mihály napjáig használhatott sajátjaként, majd az a város tulajdonába ment át, a hozzátartozó melléképülettel együtt.⁹ A 25 négyszögölnyi területen épült pavilonban az építettő

4. Alaprajz, metszet és nézet. Feszl Frigyes [1860] BFL XV.17.b.314 77/d

5. A kioszk összképe és a mennyezet nézete. Feszl Frigyes, 1860. BFL XV.17.b.314 77/e

Szerződés

Amely egyrészt az ab. kir. Pest városra,
más részét pedig Ország Vilmos úrnak
közt a városigeti ~~sz~~ igazságtételt
hirdő fejezetben felállított kőoszlop iránt a
közvetkező feltételek alatt megkötötték:

1. Pest városra átengedi és Ország
Vilmos úr birtokosja az / alatt terít
ferrint a városigetben az igazságtételt
dróthidőszigetben fektető, a városigeti bi-
zottság alatt a bírói köznyitással kö-
zelebb kijelölt helyet 26 arasz huzonús
négyzetnyi alanyi terjedékben, egy kőosz-
lop felállítására, melyet a város sáma úri
jogának elismerésében szeptember 15-én
késő és megkereséssel egy csészén kiváltság
aranyat termeléstben a törvényhatóság
kef. részén kötötték

2. Az általán által Ország Vilmos úrnak
a birtok helyen az 1. pontban érintett
területen egy kőoszlop felállítását, dróthidő-
sziget és ottan a közönség számára mindennemű
mű közelebb, u. m. kávét, csokoládét, pap-
talot, jéges kávét, aszonygyűrtet, lepet, savót,
vaját, gyümölcsöt, mindenféle sütemény-
mennyiség és esernyőket, valamint esernyő
és gyümölcsöt, továbbá kávégyűrtet, mindezt

1862. évi. Kéns. Mihály napján
az 1874. évi. Kéns. Mihály napján
és kelték

Aras minden évet
Kéns. Mihály napján
vagy iszept. 29-én
Lélegző ~~...~~
~~...~~

4. Kéns. Mihály

tavasztól őszi hűsítőket: kávé, csokoládé, fagyaltot, jeges kávé, ásványvizeket, tejet, savót, vaját, gyümölcsöt, mindenféle süteményt és csemegét, továbbá finom üveges borokat szolgálhatott fel vendégeinek. A bor- és sörméréstől, illetve a vendéglátói tevékenységtől eltiltották.¹⁰ A vállalkozó arra is engedélyt nyert, hogy az István út (Ajtósi Dürer sor) mentén jégvermet készítsen és a városligeti tóból az üzletéhez szükséges jeget ingyen vághassa. A kioszkhoz külön árnyékszék tartozott.¹¹ (6. kép.) A sziget szerencsés választásnak bizonyult, és a takaros csarnok egy évtized alatt elnyerte a városlakók rokonszenvét. „Egy kis kerek föld ez a ligeti tó közepén, mintegy folytatása a pávaszigetnek. Gyönyörű kilátás terül ennek déli részéről, a messze terület, fákkal szegélyezett tó felett, melyen sajkák, csolnakok, sandolinok tarka csoportja eviczkél, el egészen a távol kékes ködében úszó budai hegyekig. E kis sziget szokott lenni a legnépesebb pontja a ligetnek. Megfordul azon mindenki, a ki a városerdőbe kirándul, elegáns öltözetű uri hölgyek, szemüveges dandyk, nyalka jogászok, jókedvű mesterlegények, – egy szóval Pest népességeinek minden, de minden osztálya tarka csoportokban képviselve van azon. A sziget közepén kioszk van felállítva, melyben mindennemű hűsítők, kávéházi italok, hideg étek várnak az üdülni váró közönségre.”¹²

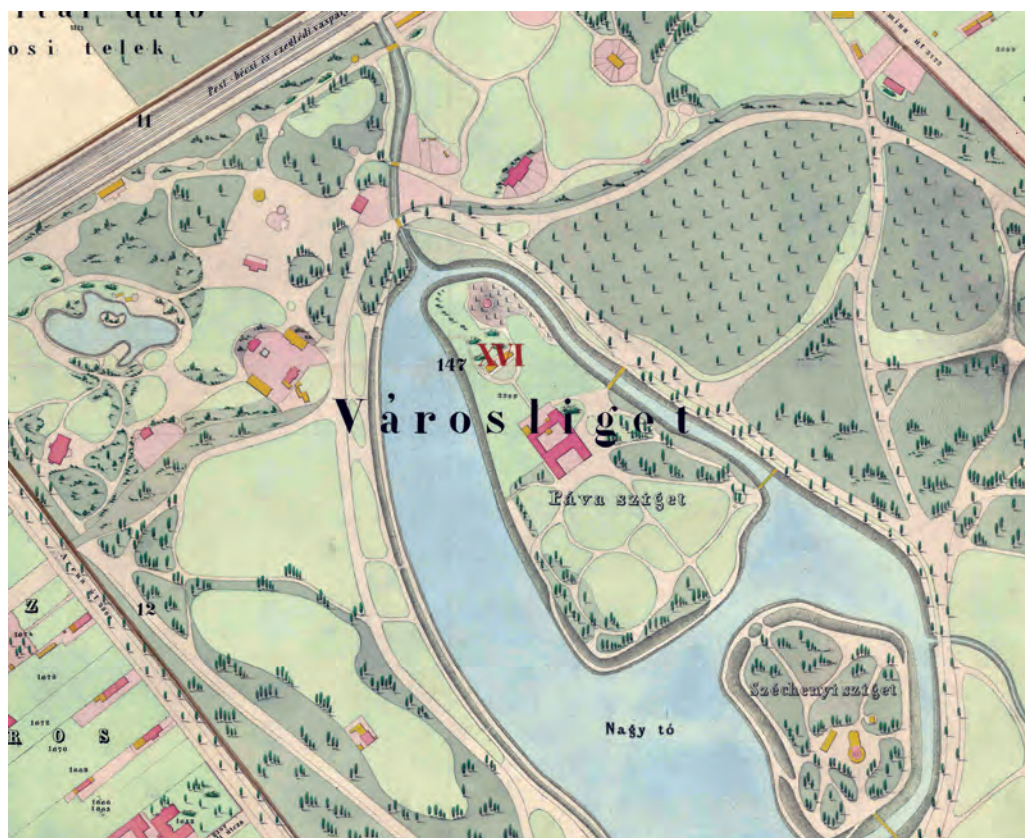
7. Pesti képek.
A Batthyány-sziget,
részlet.
Vasárnapi Ujság,
1872. május 5. 221

6. Voigt Vilmos
szerződésének
első oldala,
1862. március 4.
BFL IV.1407.b.
VII.3241/1874

GRUBER AMÁLIA A „KÖZÖNSÉG MEGELÉGEDÉSÉRE” VEZETI ÜZLETÉT

A szerződés meghosszabbítását¹³ már nem Voigt, hanem Gruber Antal felesége, Amália asszony kérvényezte három esetleg hat évre, amelyért 1800, illetve 2000 Ft bérleti díjat ajánlott.¹⁴ Beadványából kiderül, hogy „a szerződés tartama alatt a kioszkot minden felszereléssel s mellék vagy segéd épületeivel együtt nevezett Voigt Vilmostól¹⁵ – őt tökéletesen kielégítve – átvettem, mit okmányilag igazolhatok”. Kérését pontokba szedve indokolta: „Iször tudva van a Tekintetes fővárosi hatóság előtt, hogy a kioszk fölépítésétől a mai napig mint bérlőnő vittem az üzletet, s csak több évi szüntelen fáradozásomnak sikerült azt jelenlegi fokára emelhetnem; 2szor e hosszas idő alatt mindent elkövettem, hogy a T. nagyérdemű közönség meglégedésére üzzem üzletemet, s meg vagyok győződve, hogy sem a szolgálat tétel sem a kiszolgált étkek vagy italok ellen panasz nem vala; 3szor a nyári üzleteknek, ama sajátos természete van, hogy kedvezőtlen tavaszi idő végett úgyszólván egy évnek várt eredménye veszendőbe megyen, s csak ritka esetben pótolja a jövő év a mult kedvezőtlen évek vesztességét.” Utolsó érvként hat gyámoltalan gyermekére hivatkozott, akiknek ő az egyedüli támasza, a kioszk pedig megélhetésük forrása.¹⁶ (8. kép.) Gruber Amália árlejtés mellőzésével

8. A Széchenyi-sziget 1871-ben, részlet. BFL XV.16.b. 221/21-3

Székintetes Tanács!

A városligeti nádor szigeten léteső kőszik beülője lévén, mintán szerződésem f. i. szeptember hó végével lejár bátor vagyok a szerződés meghosszabbításáért tekintettel a következő indokok felsorolása mellett esedezni.

A kőszikot én építettem s ez előtt három évvel szerződésem lejárván, a főváros tulajdonába köteleességem szerint átadtam s egyuttal kértem miszerint azt további 6 évre 2000 ft évi bér mellett nekem bérbeadani mellőztassék, - kérelmem pártolásra talált, azonban ily hosszú időt árverés mellőzése el a közigyűlés nem fogadott el, hanem három évre adta nekem bére 2000 ft évi bér mellett is azon kikötéssel, hogy a kőszik mellett léteső s a szerződésben nem foglalt melletti épületeket is ingyen a fővárosnak engedjem át.

E feltételeket elfogadtam, az épületek többféle nyújtásokat tettem, a bért pontosan fixtettem és a kőszik iránti emleke és a közigyűlés igényeinek kielégítéséért sokat áldoztam, hogy az éven szerződés kötésénél bennem helyezett bizalomnak minden tekintetben eleget tenni képes legyek. -

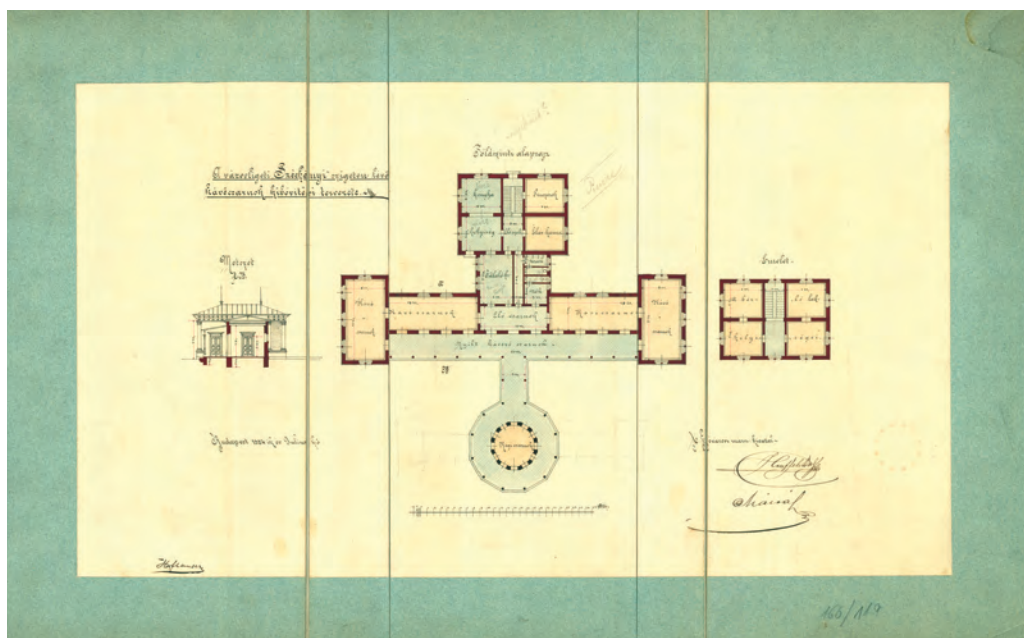
A közigyűlés igényeit kielégítenem sikerült, annál is inkább most már 16 éve bírom az irántet s így alkalalmam volt lelkiismeretes szorgalommal és eréllyel a finom s kitönösen a női közigyűlés számára a szigeten kellemes üdülést nyújtó szolgálatról s el-

három évre kapta meg a bérletet,¹⁷ majd annak lejárta előtt¹⁸ újabb hároméves ciklust kezdeményezett. Kérelmében visszatekintett a közelmúlt mostoha időjárására, amikor a közönség a tavaszi és az őszi időszak alatt egyaránt távol maradt a Ligettől. Időközben több újítást végeztetett az épületen, a bért is mindig rendszeresen fizette. A hosszú időszak alatt „*alkalmam volt lelkiismeretes szorgalommal és eréllyel a finom s különösen a női közönség számára a szigeten kellemes üdülést nyújtó szolgálatról s élvezetről gondoskodni.*”¹⁹ (9. kép.)

A Tanács bízott jól bevált bérlőjében és versenytárgyalás nélkül újította meg szerződését 1883-ig.²⁰ Ekkor azonban a Pénzügyi és Gazdasági Bizottmány felvetette, hogy a fővárosnak „*...alaposabb igénye van nagyobb bérre*”. A Bizottmány április 23-i állásfoglalására Gruber Amália május 20-án a Városligeti Bizottság elnökéhez, Cséry Lajoshoz fordult támogatásért: „*Huszonegy év (21. év) óta vagyok bérlője a nevezett helyiségnek; az első években a kezdet nehézségeivel küzdve, csak is a jobb jövő reményével nagy nehezen tarthattam fel magam. A nehézségek leküzdése után beruházásokat létesítettem a helyiség emelésére: saját költségemen kiszélesítettem az épületet, nagyobb belső és külső berendezéseket eszközöltem, melyek csakis helyi értékkel bírnak. Az utolsó évek ismét kedvezőtlenek voltak és újabb áldozatoknak voltam alá vetve. A hidak építése,²¹ múlt nyáron vissza tartván a közönséget a poros helyiségtől – tetemes kárára volt üzletemnek. Még csak azon remény maradt fenn, hogy a kiállítás időszaka talán kárpótolhat ama áldozatokért, a melyek árán én e helyiséget úgyszólván teremtettem.*”²² Az üzletasszony sikerrel járt, igaz 15 %-os emeléssel, de ismét három évig működtethette kávéházát.²³

AZ 1885. ÉVI ORSZÁGOS ÁLTALÁNOS KIÁLLÍTÁSRA MEGÚJUL A KIOSZK

1884-ben²⁴ Gruber Amália úgy vélte, megérett az idő a bő két évtizeddel korábban emelt építmény bővítésére.²⁵ A kiosk szűkös tere nem felelt meg a századvégi igényeknek, a megnövekedett forgalomnak: „*Maga a kiosk belső része melyben üzletemhez tartozó cikkek, ételek, italok, jégszekerények, edények stb. vannak elhelyezve oly kicsiny, hogy abba a csekély időtartamú üzleti idény alatt szükséges csak nagymennyiségű törékeny edény neműeket sem vagyok képes elhelyezni*”. Jelentős kára származik a mindennapos edénytörésekből, jó idő esetén pedig nem tud hol elegendő ételt és italt tárolni. „*A bajt és hiányait még az is növeli hogy konyhám nincsen, mivel a jelenleg konyhának használt kamra területe alig egy négyszög ölnyi.*” A bérlő már hosszú ideje küzdött ezekkel a kényelmetlenségekkel, de a változtatásra a végső lökést az Országos Általános Kiállítás Ligetbe telepítése adta „*...a midőn is a mostaninál négyszerte nagyobb helyiség és terület is csakalig lesz elegendő*”, ugyanis nemcsak az ország különböző vidékeiről, de külföldről is vártak látogatókat. Szerette volna az átalakítást öszre időzíteni, nehogy a kiállítás idején végzett felújítás elriassa vendégeit. Gruber Amália óhaja találkozott a fővárosi Gazdasági Hivatal és a Városligeti Bizottmány akaratával. Már évek óta szándékukban állt a kiosk bővítése, de eddig hiányzott rá a fedezet. Az 1885. évi költségelőirányzatba való beemeléssel kívántak „*...az ott meglévő immár tarthatlan állapotnak véget kell vetni*”.²⁶ Elismerték mekkora kárt okozna az üzletmenetnek, ha a bővítés május 1-ig – a

10. A kioszk bővítésének alaprajza, 1884. július BFL XV.17.d.328 ve-14/1

kiállítás megnyitásáig – nem fejeződik be,²⁷ ugyanakkor a város igyekezett kivédeni a népszerű kávézó bezárása miatti közfelháborodást is. A munkálatok ütemezését a Mérnöki Hivatalra bízták, amely 1884. július 29-én mutatta be a Tanácsnak a tervekét és a harmincezer forintos költségvetést. Az indoklás hangsúlyozta, hogy „...a főváros méltóságának és a nagyközönség igényeinek megfelelő, 's a városliget szépitésével összhangba hozandó, s a meglevő jelenlegi kör alakú Chioszk építmény meghagyása, illetve idomítása melletti új Chioszk épület létesítése elkerülhetlen.” Az építkezésre fordított összeget jó befektetésnek tartották, ami lehetőséget adhat a 2300 forintos bér megemelésére. Arra is emlékeztettek, hogy a „Gruber Amália bérlőnő által építtetett és a fővárosnak még mindeddig semminemű költségébe sem került Chioszk 1874 óta bérletek fejében máris mintegy 22 000 frtot jövedelmezett.” A hivatal szerint „az Artézi fürdő²⁸ vendégeinek, valamint a fővárosi válogatott közönségnek kedvenc tartózkodási helyeül szolgáló városligeti Széchényi sziget valóban megérdemli, hogy arra egy a főváros méltóságának és a nagyközönség igényeinek megfelelő építkezés létesítésére szükséges 30000 frt költségösszeg áldoztassék.”²⁹ (10. kép.)

BŐVÍTÉS VAGY ÁTALAKÍTÁS

Heuffel Adolf, Mátyás Hugó és Hofhauser Antal 1884 júliusában szignálták a bővítés alaprajzát. A Mérnöki Hivatal munkatársai Feszli tizenkétszögű kioszkját egy hosszú, hasonlóan tornácós nyílt csarnokba vezették, amiből két zárt kávézó nyílt. Ezt a három egymásba folyó csarnokot a széleken egy-egy álló téglalap formájú három oldalra

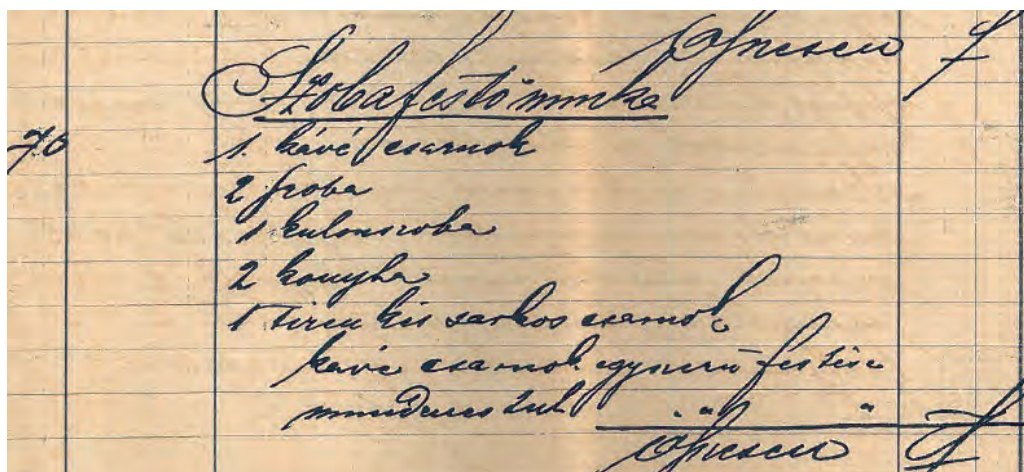
Tétel- szám	Munka mennyisége	Munka megnevezése	Egységár		Pénzösszeg	
			ftl	kr.	ftl	kr.
		Ácsmunka				
		Athozat				
26.	55.6	17 méter 12 sörösi kúpola teteje is megrendelési szerint a fűthő, szagos (beáramlás) is kőműves kőzetekkel, pala fedés alá való parkány szegélyekkel, alól az erőt avarlasi alattal kivívva tökéletesen gyaltatva munka				
					11. 25.	627. 75
27.	100.00	17 méter tetejű kúpola, papírfedés kivívva szagos fűthő / kőműves / papírfedés szegélyekkel is tökéletesen gyaltatva szagos, rézlelkes, is gyaltatva avarlasi is parkány avarlasi, a fűthő nar alatti rézlelkes, is avarlasi adással kivívva kőműves				
					3. 65.	667. 95

11. Az ácsmunka költségvetésének részlete.
Klein H. János, 1885. február 14. BFL IV.1407.b. II.740/1884

		Ácsmunka			2204. 40
141.	4	4 darab fűthő fűthő alól a kúpola papírfedés is kőműves kőzetekkel kivívva szagos, rézlelkes, is gyaltatva avarlasi adással kivívva kőműves			70 - 280

12. A bádogos munka költségvetésének részlete.
Klein H. János, 1885. február 14. BFL IV.1407.b. II.740/1884

felnyitott terem fogta közre. Az építményt T alakú bővítmény zárta a kiszolgáló funkciókkal. Az átkötő részben a tálaló és a mellékhelyiségek, e mögött az egyik oldalon a hűtő és a konyha, míg a másikon az éléskamra és a pincérek szobája kapott helyet. A bérlő négy helyiségből álló lakását ezen egység feletti emeleten alakították ki.³⁰ A tervezett változtatásról a sajtó is beszámolt: „A Széchenyi-sziget kioszkját meg fogja nagyobbíttatni a város. Részint a városliget szépítése végett, részint mert nyári zivatar alkalmával nincs hova menekülni. A mérnöki hivatal már el is készítette s a tanácsnak bemutatta a terveket. E szerint a mostani kioszk hátsó oldalához ötven méter hosszú toldást emelnek, közepén emeletes lakással a bérlő részére, a mai kioszkot pedig, mely szintén közép rész marad, renaissance modorú hozzáépítés által hozzák

13. A szobafestő munka költségvetésének részlete.
Klein H. János, 1885. február 14. BFIV.1407.b. II.740/1884

összhangba az egészszel. Itt tágas kávézó csarnok s nyílt terasz lesz. Faszkeretű lesz az egész, harmincezer forintba kerül s a jövő év áprilisáig, a kiállítás megnyitása előtti hónapban készen kell lennie.”³¹

A Középítési Bizottmány 1884. augusztus 25-én véleményezte a „...külcsin tekintetében egyébként megfelelő”, de a sziget méretéhez képest túl nagynek ítélte tervet, ezért annak átdolgozását szorgalmazta.³² Közben a Mérnöki Hivatal sürgette az összeg mielőbbi engedélyezését a határnap szorítása miatt. Az idő ezalatt annyira előrehaladt,³³ hogy végül lemondtak az új kioszk megépítéséről, helyette egy négy-ötezer forintos bővítés merült fel. Erre november 16-án reflektált a hivatal. „A tervezet szerint az épület magában foglalná a kívánt helyiségeket [...] zsindefedél bejárat alkalmazása mellett 11287 frt 21 kr, a kupolának pala fedéssel való előállítására pedig 11887frt 21 krt tennének.” A kialakult helyzetre tekintettel javasolták, hogy a Városligeti Bizottmány közreműködésével egy megbízható vállalkozónak szóbeli egyezséggel adják ki a munkát,³⁴ hogy a májusi átadást tartani lehessen. Az ügy még megjárta a Középítési Bizottmányt, majd 1884. december 30-án hagyta jóvá Fővárosi Közmunkák Tanácsa alelnöke, báró Podmaniczky Frigyes.³⁵ Az átalakításra a „Városliget és nyilvános sétányok rendkívüli szükségletére” megszavazott 62 800 Ft-ból 10 ezer Ft állt rendelkezésre. Az 1885. február 19-i tanácsülésen született döntés a vállalkozó személyéről. A megbízást a 10 %-os árengedményt ígérő Klein H. János építőmester kapta, aki öt nappal korábban készítette el árajánlatát.³⁶ (11, 12, 13. kép.)

Gruber Amália az újságokból értesült a fejleményekről, a májusi átadásról. Érdekeinek védelmében azonnal tollat ragadott: „E tekintetben bátor vagyok mint az idézett kiosk bérlője mind magam úgy a nagyközönség valamint egyaránt a főváros érdekében is azon észrevételt tenni; miszerint az idő jelenleg már előhaladtával a munkába kár lenne belefogni...” Úgy vélte, az átalakítást a rendelkezésre álló két és fél hónap, valamint az időjárás kiszámíthatatlansága miatt nem lehet idejében befejezni. Családja és személyzete egyaránt a szigeten lakik, ezért a túlhajtott munka életveszélyes állapotokat

14. A Gruber-kioszk. BTM Kiscelli Múzeum Fényképészeti Gyűjtemény F.64286

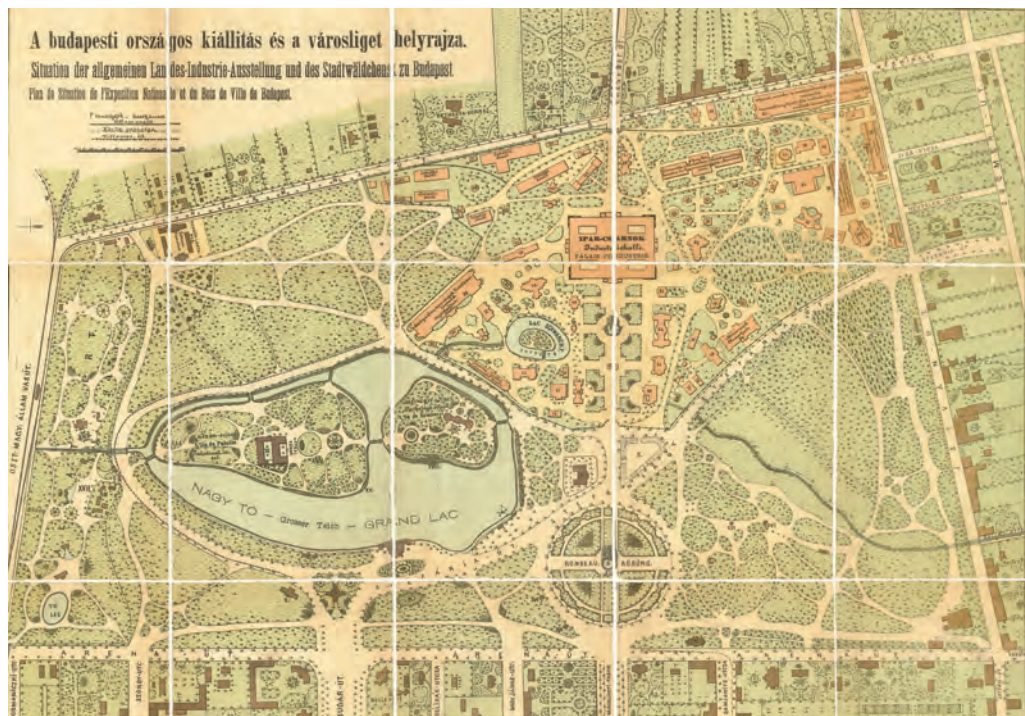
teremtene számukra. A terveket áttekintve megállapította, hogy üzlethelyisége még a jelenleginél is szűkösebb lenne. Az idény kezdetekor, március-áprilisban „...a szép tavaszi napokon a nagyközönség özönlik a városligetbe”, de az építkezés közben nem tudná vendégeit kiszolgálni. Üzlete megszakítás nélküli működéséért halasztást kért, illetve csak kisebb mérvű javításokat ajánlott.³⁷ A későbbiekben sok bosszúság érte amiatt, hogy kérelme nem talált pártfogásra.

Az újabb tervek még lappangnak, de a Mérnöki Hivatal idézett szövegéből és a munkanemenkénti költségvetésből következtethetünk az építkezésre, amely átmentette a *Fővárosi Lapok*ban korábban beharangozott reneszánsz modorú elemet. A mindent átható neoreneszánsz betört a Ligetbe, arculatváltással kupola került a régi kioszkra.³⁸ A vállalkozónak április 10-ig kellett átadnia az épületet. Szerződésében kikötötték, hogy vigyázzon a Liget ültetvényeire és a látogatóknak se okozzon kellemetlenséget. A villámgyorsan megújult kioszkot az esemény megnyitásakor használatba vehették.³⁹ (14. kép.)

A kiállítás helyszínrajzán⁴⁰ jól kivető a kibővült Széchenyi-szigeti kioszk. A középső tagból kinyúló eltérő méretű téglalap alakú toldalékokat két nyolcszögű bővítmény zárja, a T alakú szárny végül nem épült meg. (15. kép.)

A KIÁLLÍTÁS SIKERE – A BÉRLŐNŐ KUDARCA

A rendezvény egyáltalán nem váltotta valóra Gruber Amália üzleti reményeit. Számos vendéglátóhely várta a közönséget a kiállítás területén, de a Széchenyi-sziget ezen kívül esett, így nem vonzotta az érdeklődőket. A bérlőnő veszteségei kárpótlásáért 1885 szeptemberében a Tanácshoz fordult. Visszatekintett az 1860-as évek elején kötött szerződésére, a kioszk 11 800 Ft-ba kerülő építésére, a nyitás megpróbáltatásaira. „Hosszú fáradozás után sikerült oly szintre emelni üzletemet, hogy azt kizárólag tisztességes és válogatott közönség látogatta és iparkodtam a legjobb minőségű ételek és italok, valamint jó felszolgálat által nemcsak a nagyérdemű közönség, hanem a fővárosi hatóság kívánalmainak is mindenképpen megfelelni; dacára annak, hogy ez nem csekély költség és fáradozásomba került. A közönség lassanként megkedvelvén a sziget látogatását, hirtelen fellépő zivatarok alkalmával kűtűnt, miszerint a látogatók a szűk fedett helyiségben elegendő menedéket nem találnak – ami engem arra indított, hogy ujabban 1800 forint költséggel egy üvegház⁴¹ készíttsek.”⁴² Összesen 13 600 Ft értékben adott át értékes épület a fővárosnak, valamint jókora bért – 22 741 Ft 44 krajcárt és 12 aranyat – fizetett az eltelt időszakban.⁴³ A bemutató erős forgalmára számítva tetemes áruszállításra kötött szerződést, emiatt súlyos károkat szenvedett. Új székeket és asztalokat szerzett be,⁴⁴ étkezészetét is bővítette, tataroztatta az üvegházat, gyarapította személyzetét, akiket május–júniusban fizetnie és étellemeznie kellett. Az átalakítás idejére 85 Ft-ért bérelt szállást. Gruber Amália úgy vélte, kioszkja már soha

15. Az 1885. évi Országos Általános Kiállítás helyszínrajza. BFL XV.16.e. 251/164

többé nem nyeri vissza korábbi jövedelmezőségét, hiszen a kiállításra létesült üzletek tekintélyes hányada továbbra is fennmarad és elszívja vendégkörét. A rendezvény alatt a társaskocsik nem közlekedhetnek a hídig, valamint a városligeti tó elposványosodása is elveszi az emberek kedvét pavilonjától. A felsorolt okok miatt szerződése hátralévő idejére – 1885. október 1-től 1886. október 1-ig – a fennmaradó 2383 Ft 76 krajcár bér elengedéséért folyamodott. A Tanács december 7-én hozott határozatával 30% engedményt adott a bérlőnek bérletéből és a járulékokból.⁴⁵

GONDOK KÖZT

Gruber Amália 1886 januárjában is árlejtés nélkül kívánta szerződését meghosszabbíttatni, hogy közelgő negyedszázados jubileumát kioszkjában megérhesse.⁴⁶ Nyáron⁴⁷ ismét a Tanácstól remélt támogatást, mert az „...1885 évben kibővített kioszknak új építményei a mult hosszú és erős tél, s a nagy havazás folytán annyira megrongálódott, hogy kijavíttatása...” elkerülhetetlen. A hiányos építkezésből fakadó károkat nem tudta fedezni, valamint kérte az udvari munkaállomás korábban beígért üvegtetővel való lefedését.⁴⁸

1887 elején Gruber Amáliára nehéz idők jártak.⁴⁹ Január 7-én hosszas betegség után meghalt férje,⁵⁰ ő pedig hat nappal később eltörte a lábát. Mivel egy másik üzletvezető alkalmazását a vállalkozás nem tudta kitermelni, elhatározta bérleti joga átruházását⁵¹ „...a mai időben köztudomású dolog ily természetű üzletek amugy is panganak, úgyhogy a legnagyobb takarékoság mellett is alig lehetséges az üzleti költséget fedezni”. A Tanács azonban nem támogatta a változtatást. Időközben helyreállt az asszony egészsége, támaszt talált nagykorú fiaiban: a 26 éves Antalban és a 25 éves Károlyban. Április 19-én bérlete megújítását kezdeményezte, mert belátta, hogy férje halála után csak vállalkozásából képes eltartani magát és családját. Gruber Antal után nem maradt más vagyon csak a kioszk berendezése. Kevés megtakarításukat elvitte az „...utóbbi évek kedvezőtlen időjárása, a többit pedig a kiállítási év emésztett fel”.⁵² A Pénzügyi és Gazdasági Bizottmány újfent az anyagi haszonra tekintve a kérelem elutasítását indítványozta, a Városligeti Bizottmány azonban továbbra is biztosította a bérlőnőt támogatásáról. A felszaporodott ligeti vendéglők miatt elfogadhatónak tartották a 2300 Ft-os összeget, úgy ítélték meg ezért a helyért magasabb éves bérletre nem számíthat a főváros. Méltányolták Amália asszony huszonöt év alatt végrehajtott beruházásait és pontos adófizetését. Emlékeztettek az Országos Kiállítás alatt ért komoly veszteségeire és arra is, hogy működése idején nem merült fel ellene panasz. December elején⁵³ Gruber Amália ismételten kérte a nyílt színnek már jóváhagyott lefedését, valamint a bérlőlakás nyolc ablakának redőnnyel vagy spalettával történő ellátását, „...mivel ezen épület ugy szolván az erdőben, és egészen szabadon áll.” Télen az ablakon át könnyen be lehet jutni a csarnokba. Előző év telén ellopták ezüst kávéskanalait, majd ez év decemberében újra betörték a konyhaablakon át.⁵⁴

1890 februárjában az október 1-én lejáró szerződése újabb hároméves hosszabbítását kérelmezte a régi bérleti díjjal, az alapjaiban átformálódott ligeti helyzet miatt: „...a városligetben fenálló circus azt eredményezi, hogy az én kioszk vendégeim, a kik az

előtt esti 8–9. óráig is nállam mulattak, már esti ½ 7. órakor távoznak, hogy a 7 órai circus előadásban jelen lehessenek. És mert a circus közelében vendégfogadó is létezik, sok vendégem hozzám be sem tér, hanem a circus látogatása miatt mindjárt az ottani vendéglőben telepszik le. Kilátásba van helyezve a Nádor szigeti fürdő kibővítése; el van határozva, hogy ez esetben ott vendéglő és kávéház is nyitattatni fog.” Az Országos Kiállítás Királypavilonjára már kitértek az árverést egy cukrászda üzemeltetésére és a tárlat több fennmaradt épülete is vendéglátóhelyként hasznosulhat a későbbiekben.⁵⁵ Az újonnan létrejött kávéházak és tejárudák igen jelentős versenyhelyzetet teremtettek.⁵⁶

Két évvel később⁵⁷ özvegy Gruberné a kioszk és melléképületei karbantartását, javítását szorgalmazta. Az üvegszalonnán kívülről leállított a festék, a bádogtetőt megtámadta a rozsda, esőzések esetén szivárog a mennyezetről a víz, valamint bedőléssel fenyeget a nagy udvart egy évtizede bekerítő deszkapalánk.⁵⁸ A kerítést Wellisch Arnold ácsmester elkészítette, de csak a legszükségesebb javításokat végezték el, hiszen az ezredéves kiállítás alkalmával nagyobb változások várhatók a pavilon körül.⁵⁹

1893-ban⁶⁰ Amália asszony hatéves szerződést igényelt. Úgy gondolta, az 1896-os millenniumi tárlat idején is belecsúszik az 1885-ös mellőzött helyzetbe. E rendezvények során az idegenek elsősorban a kiállítás területén lévő kávéházakat, éttermeket pártolják, sőt törzsvendégei közül is sokakat elvon a friss látnivaló. Nem számít másra a soron következő nagyszabású ligeti demonstráció alkalmával sem. Felidézte, hogy a városligeti nagyvendéglő, az Erzsébet téri kioszk és még több más hely bérletét is a közelmúltban hosszabb időre adta meg a főváros. Férje halála után Károly fiával vezette a három évtizede gondozásában lévő üzletet, „...ezen idő alatt sikerült a főváros díszes közönségének nem csekély igényeit pontos és jó kiszolgálást által, tisztességes, illedelmes személyzet alkalmazása és folytonos éber körültekintés mellett akként kielégítenem, hogy üzletemet a főváros előkelőbb osztálya szerencsétlen látogatásával...”

1892. november végén egy közjátékban Bástár János kávéháztulajdonos megpróbálta a Széchenyi-szigeti kioszk bérletét 6 vagy akár 12 évre megszerezni, a korábbi 2300 Ft helyett 3000 Ft-ért. Nemcsak 700 forinttal ígért többet, de még a női nem vállalkozói hozzáértését is kétségbe vonta. „Ajánlatom mérlegelésénél méltóztatnék azon körülményt is becses figyelemre méltatni, hogy egy nő soha sem képes egy üzletet oly eréllyel és eredménnyel vezetni, mint egy férfi, s így jelenleg is a kérdéses üzlet, ha nincs is elhanyagolva, de még sincs oly színvonalon, amelyhez egy a fő- és székváros tulajdonát képező s oly exponált helyen fekvő mulatóhelynek lennie kellene.”⁶¹ A férfi gáncsoskodása azonban eredménytelenül végződött. A Sétánybizottmány gazdasági albizottmánya Gruber Amáliával javasolta a szerződés folytatását 1893. október 1-től három évre a korábbi bérösszeggel és feltételekkel.

A SZÉCHENYI-SZIGETRŐL A STEFÁNIA ÚTRA, A MAI OLOF PALME SÉTÁNYRA

A millenniumi kiállítás történelmi csoportjának elhelyezésére az előkészítő bizottság kebelében működő albizottság négy helyszínt vizsgált: a Városligetet, a Népligetet, a Lágymányost és a Pékerdőt. A beérkezett pályázatok második fordulójában a

16. A Városliget térképe, 1895. BFL XV.16.e. 251/28-23

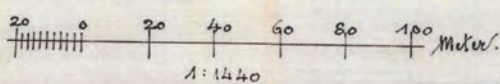
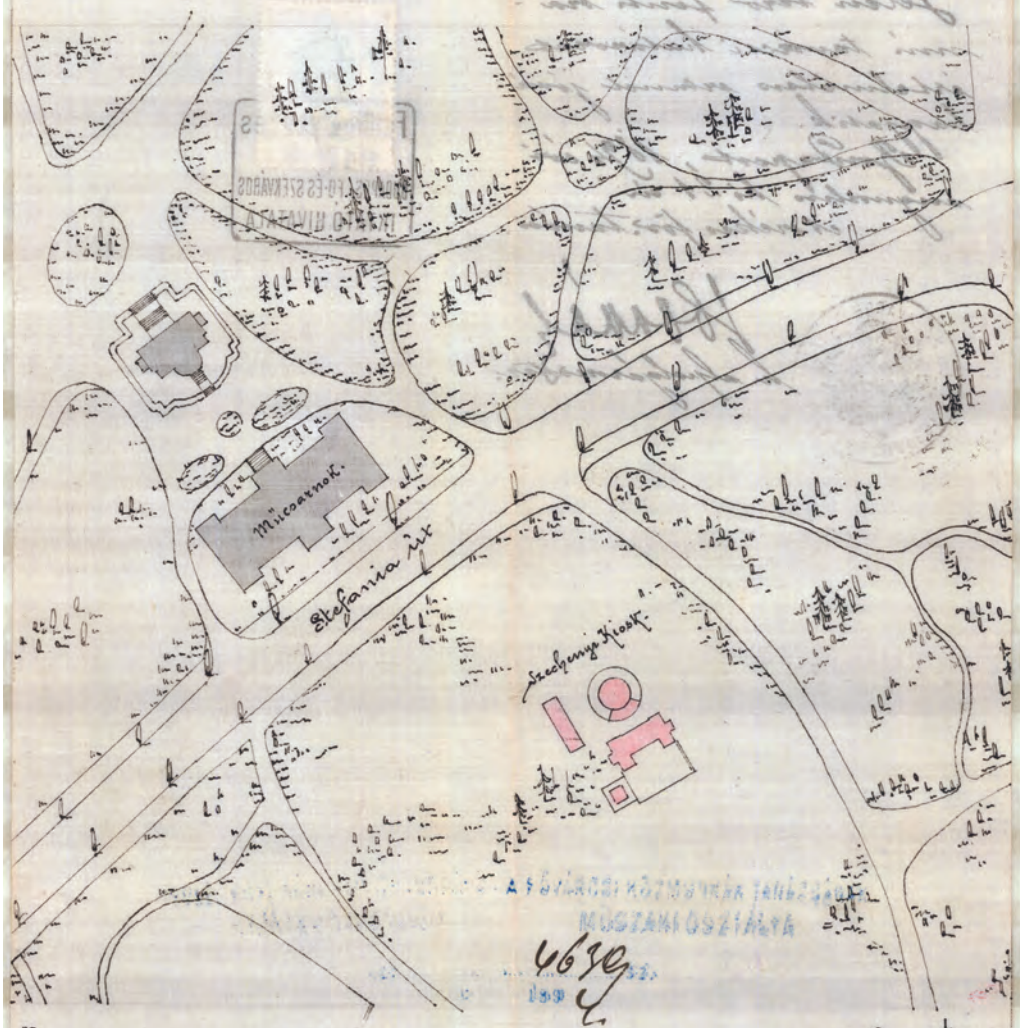
bírálbizottság a Széchenyi-szigetre szavazott,⁶² ezért a Kiállítási Országos Bizottság a főváros tulajdonában lévő kioszk elbontását kezdeményezte. A tervezett munkamenet során a kiállítási alap terhére felszámolják az épületet, de figyelembe véve a bérlő és a közönség érdekeit, áttelepítik azt a fenyves és a mesterséges jégpálya közé, a Mérnöki Hivatal által kijelölt helyre.⁶³ (16. kép.) A feladattal 1894 tavaszára el kell készülni, hogy a kávécsarnok áprilisban már kinyithassa kapuit. A bérlő és a főváros esetlegesen felmerülő kárát 1896 végéig állja a szervezőbizottság.⁶⁴ A kioszk elbontásával és felállításával egyaránt Volkmer Rajmund építőmestert bízták meg. (17. kép.)

Gruber Amália 1894. március 31-én, a millenniumi kiállítás igazgatóságának határozatára hivatkozva kérelmezte kioszkjának áthelyezését.⁶⁵ A munkák gyorsan haladtak, így másfél hónap múlva már az új helyre invitálhatta régi és új vendégeit: „Gruber-féle kioszk a Stefánia uton (Városliget). Tisztelettel van szerencsém a n. érdemű közönség becses tudomására hozni, hogy a Széchenyi szigeten 32 év óta létezett kávéházi

44 2083

44 2083
1894

Helyszínrajz a Szekényiszigeti Kiosk át-helyezéséhez.

Volkmer Rajmund
építész

17. A Stefánia útra helyezett kiosk helyszínrajza. Volkmer Rajmund, 1894 BFL XV.17.d.325 39

Gruber-féle kioszk
 Városliget, Stefánia-ut.
Naponta hangverseny
Banda Marci
 = kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap. =
Munczy Lajos 81071
 = hétfőn, szerdán és pénteken. =

18. A Gruber-kioszk hirdetése.
 Budapesti Hírlap, 1894. június 18. 8.

kioszkot a kiállítás igazgatósága a Stefánia-utra a Mücsarnok átellenében helyeztette át s minthogy ezen áthelyezési munkálatok befejeztettek, kérem helyiségem megtekintése végett engem becses látogatásával szerencsételni. Kiváló tisztelettel Gruber A.”⁶⁶ Egy hónappal később az újság Banda Marci és Munczy Lajos hangversenyéről tudósított, akik a hét különböző napjain egymást váltva szórakoztatták a kávéház vendégeit.⁶⁷ (18. kép.)

ÚJ HELY, ÚJ KIHÍVÁS

Amália asszony 1896 elején⁶⁸ szeptember 30-án lejáráó szerződése hatéves hosszabbítását kérte a korábbi bérleti feltételekkel, amit egy halaszthatatlan és rendkívül indokolt építkezéssel támasztott alá. „A városligetet látogató nagyszámú közönség hirtelen bekövetkező esőben a városliget egész területén nem talál elegendő védőhelyet, és a közlekedési eszközökhöz sokszor csak bőrig ázva juthat. Ez természetszerűleg készteti a közönséget arra, hogy csak némiképp borongós időben is tartózkodik a városliget látogatásától, mi üzletemet – melynek üzleti évadja amúgy is nagyon rövid – anyagilag igen érzékenyen érinti.” A Stefánia útra helyezett kioszk és melléképületeinek fedett termei egy hirtelen eső alkalmával a kerthelyiségben levő vendégek befogadására sem elegendők, miközben ilyenkor a Stefánia útról a járókelők nagy része is itt keresne menedéket, de helyhiány miatt őket már nem tudják hol leültetni. Az üzletasszony ezért úgy döntött, előre menekül és bővíti telepét. 1897 tavaszán, az új bérleti időszak első évében „...egy a helyi viszonyoknak és az igényeknek teljesen megfelelő, csinoság tekintetében kifogástalan és a felhasználandó anyag jóságánál fogva állandóan fentartható tágas földött helyiséget saját költségemen felállíttatni, azt a főváros tulajdonába minden megtérítési igény nélkül átadni...” Hat éven át használná az épületet, amelynek tűz elleni biztosítását is beígérte. Mellékelte a költözésnél már bevált Volkmer Rajmund építőmester tervét és 3316,29 Ft-os költségvetését,⁶⁹ „...mi egyenértékű azzal, mintha én a hat évre kért szerződési időtartam alatt az addig fizetett frt 2300 Ft bér és frt 78.20 járulékain fölül évente frt 552.71 kral több bért fizetnék.” Úgy vélte ilyen jelentékeny beruházás megtérülése három éven belül nem várható, ez esetben befektetése gyümölcsét utóda aratná le. Hat év alatt esetleg még hasznot is hozhat, sőt versenyképességét is növelhetné. A dolgokat mindig reálisan szemlélő üzletasszony tapasztalatai alapján számolt a bemutatót követő évek csökkenő forgalmával, emellett figyelembe vette a

21. A Gruber-kioszk hirdetése.
Budapesti Hírlap, 1899. június 4.
16.

nagy segítségére volt fia, aki fokozatosan levette idős édesanyja válláról a terheket, „... megkönnyítette öreg napjaimat azáltal, hogy fiai szeretettel és odaadással gondoskodik rólam.” A Tanács hozzájárulásával fiára ruházta az üzletet, aki képes azt szakszerűen továbbvinni, fejleszteni és egyre tökéletesíteni „...miután fiam férfi és fiatal, mert továbbá az üzlet terheit és gondjait már évek óta ő viseli és 1893. október 1. óta minden kiadásokat saját pénzéből fedezte, a nélkül, hogy megfelelő jutalmát és hasznát elnyerte volna, mert az áthelyezés, építkezés és új berendezés óriási pénzáldozatokba került”.⁷⁴ A korábbi feltételek mellett 1898. január 1-én vette át Gruber Károly édesanyjától a kioszkot.⁷⁵ (19. kép.)

Az új bérlő nyolc hónap keserű tapasztalata alapján⁷⁶ a városhoz fordult a kialakult „elviselhetlen” versenyhelyzet okozta veszteségei orvoslásáért.⁷⁷ Az 1897. „...május 1-jén megnyílt Weingruber Ignác nagyarányú kávézó pavillonja által üzletem, kedvezőtlenebb fekvése, valamint a forgalmi eszközöknek ezen a környéken majdnem teljes hiánya következtében életképességét teljesen elvesztette és ezentúl csak tengődni fog.” – vélte. A költözés nemcsak tekintélyes összeget emésztett fel, de a kioszk látogatottságát is visszavetette. Egy évvel később már szinte rendbejöttek, amikor az 1896-os millenniumi kiállításra felépített látványos mulatókomplexum, az Ős-Budavára⁷⁸ megnyitásakor a kávéház látogatottsága ismét zuhant. A helyzet kezelésére alkalmazott túlkidadások felemésztették a család tartalékait.⁷⁹ Gruber Károly a légszuszvilágítás bevezetésében bízott, amivel életet lehetne lehelni a helybe, ahogy az a közeli fővárosi nagyvendéglőnél megvalósult.⁸⁰ A Stefánia út kioszk felé eső oldala is rendezésért kiáltott; „...a kétes existenciájú közönségnek még a letelepülés is meg van engedve, holott azt a szép közönségre való tekintettel addig szigorúan megtiltották – az egész útvonal mentén a túloldal⁸¹ mintájára rendeztetnék, fris fűvel és cserjékkel beültetgetnék, és így a művelt közönséget megillető látványt nyújtana és ez osztálynak az itt tartózkodását kellemessé tenné.”⁸² (20. kép.)

1899 februárjában⁸³ Gruber Károly a látni és látszani elv szellemében kerthelyiségének Stefánia út közelébe eső részét asztalokkal és székekkel kívánta berendezni. „Már 1894 tavaszán az áthelyezést megelőző kijelöléskor voltam bátor azon aggodalmamnak kifejezést adni, hogy a közönség a Stefánia úttól oly távol lesz kénytelen elhelyezkedni, hogy még az első sorban ülők is az úton haladó magánfogatokat és sétáló előkelő közönséget szabad szemmel alig fogja láthatni. Amióta a főváros kiállítási pavilonjában kávéház létesült, és a közönség az ottani teraszon közvetlen az út mentén foglalhat helyet, azóta fájdalom ezen hiány káros hatását üzletemben fokozott mértékben észlelem.”

22. A Gruber-kiosk a Stefánia úton. Képeslap Szántó András gyűjteménye

A bérlő pár nappal később⁸⁴ a kiosk öt évvel korábbi áthelyezésekor felületesen teljesített munkák következményeire hívta fel a Tanács figyelmét. Az épületeket a Széchenyi-szigeti már erősen elhasználódott anyagból állították fel esőben, kapkodva és mindenféle ellenőrzés nélkül. Az alapvetően szükséges karbantartást már elintézte, de a nagyobb munkák véleménye szerint a tulajdonos fővárosra tartoznak.⁸⁵ A kiosk még ez évben 500 m² előkerttel gyarapodott a Stefánia út felé, amelyet 50 cm magas élő sövénykerítéssel zártak le, míg a területet 220 db cserjével beültette a főkertész, amit a bérlő fizetett.⁸⁶ Gruber a csekély forgalom miatt ugyan nem igényelte a bővítést, viszont a Stefánia út színelőadásszerű látványosságától a forgalom élénkülését remélte. (20. kép.) A közgyűlés⁸⁷ hozzájárult, hogy kitelepülhessen a nagy forgalmú út közelébe. A korábbi gyakorlatot folytatva hangversenyekkel is csalogatta a közönséget.⁸⁸ (21. kép.)

Vendégei elvárását messzemenően figyelembe véve Gruber Károly 1900. január 30-án ismét felvetette a petróleumvilágítás lecserélését. Mivel a korszerűsítést önerőből nem képes finanszírozni, azért kérte azt a Tanácstól még az év elején, hogy a szezonra elkészüljön. Mellékelte a légszeszgyár árajánlatát a kioskra, a mellékpavilonra és a nyitott kávézóra, valamint a kert világítására a beszerelendő lámpákkal egyetemben. A kupolás kioskba csinos bronzsillár és falikar került volna, ha a terv megvalósul.⁸⁹

A KOLEGERSZKY-KIOSZK

Gruber Károly két és fél évi küzdelem után megvált a családi vállalkozástól,⁹⁰ és átadta azt Kolegerszky Viktor kávésnak,⁹¹ aki 1900. május 1-től⁹² európai tapasztalatait felhasználva nagy lendülettel vágott bele az üzlet megújításába. A hivatalos átvétel után két nappal a május 5-i megnyitást hirdette látogatóinak, és kellemes szórakozást ígért kioszkjában „...mely természetes fekvésénél fogva is kedves tartózkodási helyet képez”.⁹³ (23, 24. kép.)

„Kolegerszky Viktor úr, az Elite-kávéház⁹⁴ jól ismert kávésa, legközelebb átveszi a Stefánia úton lévő Gruber-féle kioszkot, amelyet egy előkelő mulatóhellyé fog átalakítani.”⁹⁵ Az új bérlő programjában első helyen szerepelt a világítás modernizálása, az épületek tatarozása, eső és napsütés ellen két nagyméretű ponyva kifeszítése. A bútorokat a kordivatnak megfelelően vasszékekre és márványasztalokra cserélné, új kínai ezüst evőeszközökkel, finom porcelán- és üvegedényekkel szervirozna. Az előkertben virágágyásokat létesítene, az egész üzemet a megváltozott igényekhez igazítaná.⁹⁶ A hangulat emelése érdekében hetente legalább háromszor katonazenét⁹⁷ ígért új zenepavilonjában. Kitűzött célja „...hogy a városligeti Stefánia útra járó finomabb és elegánsabb közönség itt is kellemes pihenő és szórakozó helyet találjon.”⁹⁸

Kolegerszky már birtokba kerülése előtt egy hónappal a kioszk világításának egy újabb tervével állt elő.⁹⁹ Seifert Henrik és fiai cég áprilisban zenepavilon szállítását ígérte, valamint 150 db carrarai márvány asztalt 30 kerek vasállvánnyal és 500 db festett kerti széket. Az első osztályú ezüst evőeszközöket Hacker Mór biztosította.¹⁰⁰ (25. kép.)

Az első év tapasztalatai alapján és a következőre készülve 1901. január 22-én Kolegerszky is megindította kérelmei özönét a Tanácshoz. Már az első szezonban „...

24. Kolegerszky Viktor hirdetése. Pesti Hírlap, 1900. május 3. 22.

23. Kolegerszky Viktor. Képes Pesti Hírlap, 1931. január 30.

Lapsz.

Budapest,

1900
-189

Resztvevők!
 Pént. Koleszowsky Tibor urnak
 Budapest

másolat!

FIZETENDŐ BUDAPESTEN
 ZAHLBAR IN BUDAPEST.

SEIFERT-UDVAR, BUDAPEST.

Telegram-Adress:

		Korona érték
<i>Érdeklünk a számlájára és részleteire</i>		
<i>Mi szállítottunk önnek a helyszámon felállítva:</i>		
	<i>1 dbb. Zenebillard a mellékelt rajz szerinti kivitelben</i>	1800.-
<i>150</i>	<i>• Borsosaimpériumasztal 30" kesek vasállványtal.</i>	40.- 6000.-
<i>3</i>	<i>• Különféle bútorkiszulék válogás- tis szerint</i>	500.- 1500.-
<i>500</i>	<i>• Kertszék festve</i>	5.- 2500.-
	<i>összesen</i>	<i>Fl. 11.800.-</i>
	<i>teljes kifizetettben</i>	
	SEIFERT HENRIK és FIAI	

25. Seifert Henrik és fiai számlája, 1900. április 4. BFL IV.1407.b.VI. 468/1885

Számla

BUDAPEST, 1902 június 15-én

CSÁSZ ÉS KIR. UDVARI SZÁLLÍTÓ
CS. ÉS KIR. SZABADALM. VAS ÉS FÉMBUTORGYÁR

GYÁR ÉS MINTATEREM:
VI. NAGY JÁNOSUTCA 1° SZ.

GYÁRI RAKTÁR:
VI. ANDRÁSSY-ÚT 4.

BUDAPEST

TELEFON-SZ. 15-20
28-89

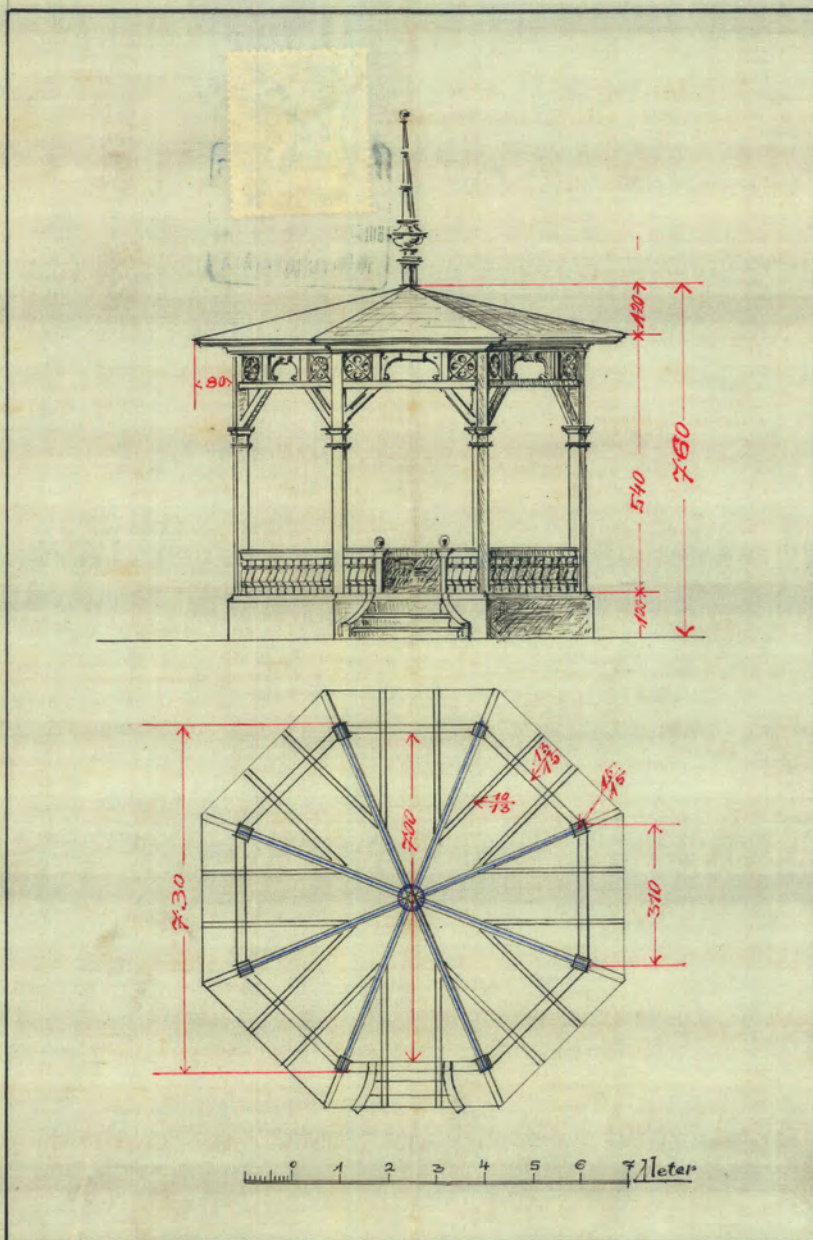
*Skinleles Kolesgeri Kyr Pinter és
helyben*

Szíves rendelése folytán küldök lecses számlája és veszeljére:

	<p><i>Vasszerkezetű Pavillon tervezés és kivégzés és szerelés, általános építési</i></p>	<p>34260.00 44000.-</p>
<p><i>Kivárató lístokkal</i> Cs. és kir. udv. szállító BUCHWALD SÁNDOR</p> <p><i>Somlóvárosban</i></p>		
<p><i>Április 1902 dec. 10</i></p>	<p><i>Állás gátlástól a pénzt összegre közzétették. A inf. mérnöki hiv.</i></p> <p><i>Matthy László</i> főmérnök, h. munkatársak</p>	

26. Buchwald Sándor számlája a vasszerkezetű pavilonról, 1902. június 15. BFL IV.1407.b.VI. 468/1885

Másolat

27. A nyolcszögletű vasszerkezetű pavilon alaprajza és nézete. Szerző nélkül, év nélkül.
BFL XV.17.d.325 40/2

ezen kiosk kedvenc gyűlhelye lett a jobb polgári osztálynak”. Azonban sokan azért kerültek üzletét, mert az árnyékszékek nincsenek ellátva vízvezetékkel. A pöcegödör nemcsak idejétmúlt, de egy forró nyári napon nagyon bűdös, ezért azok közelébe senki sem szeret ülni, ha pedig kitisztítják utána napokig orrfacsaró szag terjeng. Kérte a szennyvízcsatorna nagyobbra cserélését és a vízcső keresztmetszetének bővítését, hogy a vendégeknek mindig elégséges friss ivóvízzel szolgálhasson, valamint öntözésre és mosogatásra is legyen elegendő.¹⁰¹ *„Szerződéseim értelmében köteles voltam 20 000¹⁰² korona értékű beruházásokat eszközölni, eddig azonban – mint azt ki tudom mutatni – már 44 550 koronát fektettem üzletembe, úgyhogy a fenti költségeket sajátomból semmi körülmények között nem viselhetem, mert nincs reményem, hogy a hátralevő 5 évi bértartam alatt azoknak csak egy részét is amortizáljam.*” Mivel a szezon csupán négy hónapig tart, a kávézót pedig csak délután 5-től este 7-ig látogatják méltányos bérért kiigényelte a Stefánia útig parlagon heverő részt. Sikerült is megszereznie üzlete teljes szélességében a nagy forgalmú út mentén egy háromméteres sávot. Az előkert parkosítása, gondozása a főkertész útmutatása szerint történt.¹⁰³

Fejlesztései ellentételezéseként ez év novemberében szerződését hat évvel, 1911. szeptember végéig meghosszabbították. A kiemelkedően hosszú, bő évtizedes bérlet azonban jóval több kötelezettséggel járt. A közgyűlési határozat 1902. július 1-ig előírta egy kávéházként működő villanyvilágítással ellátott vaspavilon felállítását, a világítás bővítését, a terület körbekerítését¹⁰⁴ és jégverem készítését.¹⁰⁵ A beruházás egésze, hasonlóan a már korábban teljesítettekhez a főváros tulajdonába ment át, a bérlőnek pedig jó karban kellett tartani a város értekeit. A csinos nyolcszögletes vasszerkezetű pavilont Buchwald Sándor vas- és fémbútorgyára szállította.¹⁰⁶ A kerthelyiség villanyszerelését Holitscher Zsigmond és Társa végezte. A tervezett nyolc ívlámpa helyett helyszűke miatt csak hat került beépítésre, de elkészült az újonnan felállított Buchwald-pavilon világítása is.¹⁰⁷ (26, 27. kép.)

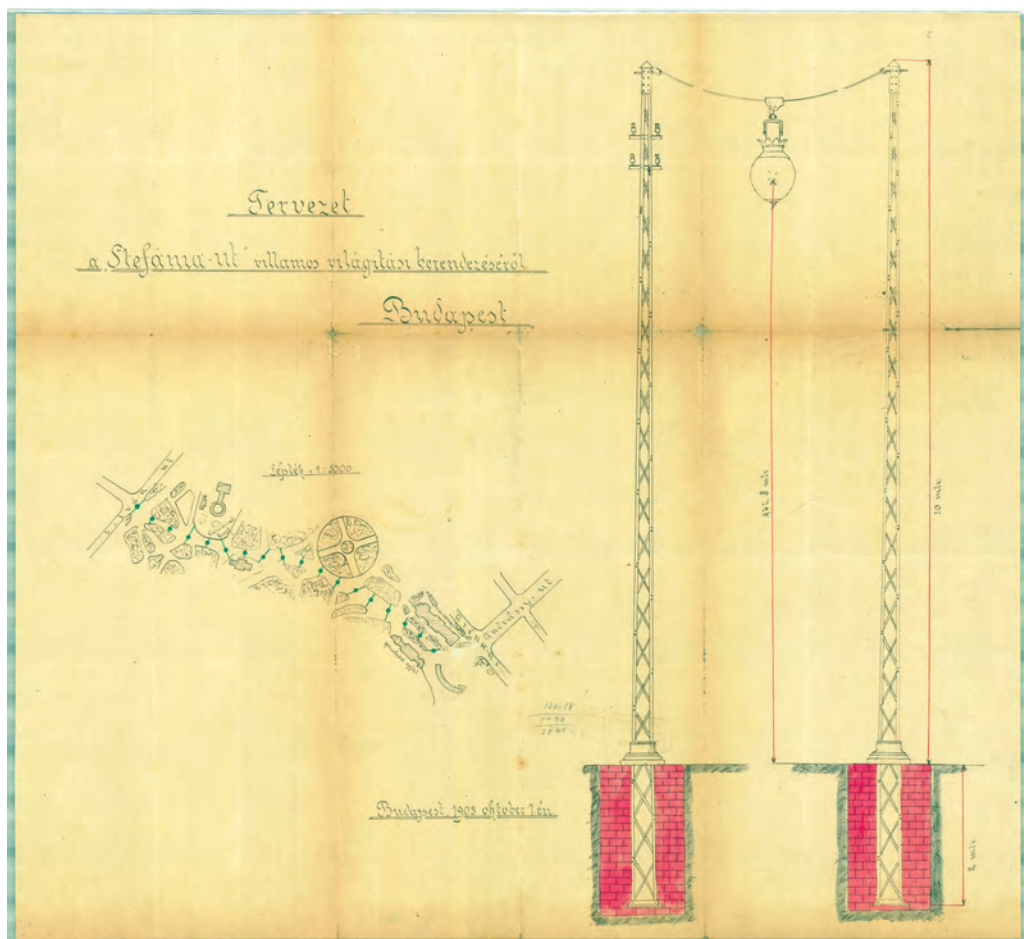
KÖZTERÜLET VILÁGÍTÁSA MAGÁNERŐBŐL

1903 novemberében Kolegerszky újból változtatni szeretne. Az eltelt három év alatt már több mint hetvenezer koronát investált üzletébe. Ezen felül nyolcvanezer koronát meghaladó összeget áldozott a felszerelés és a berendezés korszerűsítésére, miközben évente hatezer koronát igényel a bérlemény és a leltári tárgyak állandó karbantartása, *„...csak ha ezen adatokat figyelembe vesszük, alkothat bárki is fogalmat magának arról, hogy minő áldozatokat kell hoznom és mennyi nehézséget leküzdenem, hogy üzletemet kötelességszerűleg állandóan a kor színvonalán és a közönség igényeinek megfelelőleg tarthassam fenn.*” Mindezen okok miatt üzletét „Kaffé-Restauranttá” akarta fejleszteni.¹⁰⁸ Hideg ételekkel, sörrel és borral bővítené választékát, mert az uzsonnázó-kávézó társaság kiszolgálásából képtelen előteremteni vállalkozásába fektetett tőkét. Ehhez azonban elengedhetetlen a Stefánia út világításának elkészítése a Múcsarnoktól az István útig, a mai Ajtósi Dürer sorig. Beadványában ecsetelte e vidék közbiztonsági viszonyait: *„Városligetnek a Stefánia uti része oly gyarlóan van kivilágítva, hogy a közönség azon utakat 1/2 8 után még a nyári hónapokban sem meri*

felkeresni és látogatni.” Ha a költségeket nem a főváros állja, hanem ezt is ráterhelik, akkor bérletét már 1915. szeptember végéig kérte kinyújtani. A Stefánia út világítására szintén Holitscher Zsigmond és Társa tett ajánlatot¹⁰⁹ az október 1-én elkészített tervhez illeszkedve.¹¹⁰ 8 m magasságban 18 ívlámpát szántak az útvonalra, amelyek az út közepén két-két vasoszlop között acélköteleken függenek. Az egyenáramú lámpák négyesével kapcsolódnak egymáshoz, kivéve az utolsó kettőt, ezek együtt égnek. Tíz órai égési időt biztosítottak, 12 amperrel. A 12 m magas oszlopokat 2 méter mélyen földbe falazott téglalapzatba ágyazták. Végül mégsem elektromos világítás készült, hanem „*a gázlámpák Auer égőkre lettek felszerelve.*”¹¹¹ (28. kép.)

Elgondolkodtató a Tanács illetékes, II. ügyosztályának állásfoglalása a népszerű közterület kivilágításáról. „*Tekintettel arra, hogy a főváros a közvilágítás céljára elektromos lámpákat ez idő szerint általában nem alkalmaz, tekintve továbbá, hogy a szóbanforgó terv kivételére megkívánható tetemes költség a költségelőirányzatban nem áll rendelkezésre, nem járulhatunk hozzá ahhoz a kérelemhez, hogy a terv a főváros költségén hajtassék végre. Tekintve azonban másfelől, hogy a kérdéses bérlemény használhatóságának emelése a fővárosnak mint ingatlantulajdonosnak is érdekében áll, tekintve továbbá, hogy a városligetnek, mint díszes és nagy áldozatokkal fönntartott üdülő helynek és sétánynak a jelenlegi – kétségtelenül hiányos, úgyszólván szegényes világításnál intenzívebb megvilágítása ugyancsak közérdekű intézkedés volna...*”¹¹² Elfogadhatónak tartották a bérleti szerződés ismételt hosszabbítását, a berendezés pedig a bevett gyakorlat szerint ingyen a fővárosra száll. A székesfőváros hivatalos lapja a közgyűlési témákat a nyilvánosság elé tárva még lehangolóbb képet festett a városgazdálkodásról. „*A folyamodó ajánlatában felvetett eszme létesülését a magunk részéről is kívánatosnak tartjuk, mert ez a Stefánia-utat valóban világvárosi színvonalon álló sétahelyllyé tenné. De nem javasolhatjuk, hogy ezen nagy költséget igénylő befektetést a főváros létesítse, nemcsak azért mert erre most kijelölhető fedezetünk nincs, de azért sem, mert sokkal csekélyebb áldozatnak tartjuk, ha ennek a bérlő által való létesítése fejében a szerződés négy évre változatlanul meghosszabbíttatik.*”¹¹³ Világvárosi külsőt igen, de „*nagy áldozatokat*” azt már mégsem. A székesfőváros csak ígérni tud, hosszabb bérleti időt, mert az nem terheli költségvetését. A főváros közigazgatási hetilapja azonban mérlegre teszi Kolegerszky ajánlatát és a bérlet meghosszabbításának kérelmét. Kimondja: „*A Stefánia-ut megvilágítása közérdek. Ha ott villamos lámpák fognak fényt szórni, világvárosiasabb külsőt nyer az ut és az egész környéknek kedvencz esti sétahelye lesz. A közönség már eddig is követelhetne volna a fővárostól, hogy tisztességes világítással lássa el a városligetet.*” Szóhasználata is figyelemre méltó, nem kérte, hanem követelhetne volna. Elismeri a magánember erőfeszítését és egyáltalán nem tartotta túlzásnak ezért a szerződés folytatását pályázat mellőzésével. „*Nyertes csak a főváros és a közönség lesz. Annál inkább, mert a bérlő nemcsak a villamos berendezést fogja átengedni a fővárosnak, hanem az ujonnan építendő konyhát és jégvermet is, amik szintén vagy 25 000 korona értéket képviselnek.*”¹¹⁴

1904 márciusi közgyűlési határozattal a főváros természetesen Kolegerszkyre hárította a Stefánia út világításának kiépítését, cserébe bérlete 1915 szeptember végéig terjedt. Ugyanekkor megengedte a hideg ételek és különféle italok felszolgálását, viszont 1911. október 1-től 7000 koronára emelte a díjat. „*Bérlő köteles az általa*

28. A Stefánia út villanyvilágításának terve, 1903. október

bemutatott tervek szerint [...] 23.904 K 50 f előirányzott összeggel az Andrásy-uti műcsarnoktól a Stefánia-uton egész az István-utig a villamos ivlámpa-világítást saját költségén berendezni, üzemben tartani és kezeléséről gondoskodni. A munkálatok a mérnöki hivatal felügyelete és ellenőrzése mellett foganatosítandók s a befektetések összege a számlák bemutatásával igazolandó. A világítás minden évadban május hó 15-től szeptember végéig naponként és pedig az időjárásra való tekintet nélkül az utcai világítás felgyújtásától egész éjjelig üzemben tartandó. Az összes világítási berendezések azonnal a székesfőváros tulajdonába mennek át, azokról részletes leltár veendő fel, mely a szerződéshez lesz fűzendő. A szerződésnek bármi okból való megszűnése esetére a főváros semminemű kötelezettséget nem vállal a világítási berendezés üzemben tartására. Ha a bérlő világítási kötelezettségét pontosan be nem tartaná, úgy a főváros jogosítva lesz öt 100 koronáig terjedő bírsággal sújtani, ha pedig hasonló eset háromszori bírságolás után is előfordulna, úgy a bérlő az 1911–1915-ig tartó időre való meghosszabbítási jogosultságát elveszti...” A lámpákat és a felszerelési

29. A Koleszky-kioszk. Képeslap, Szántó András gyűjteménye

tárgyakat télire a bérlő saját költségén tartozott leszerelni és őrizni, de ekkor is felelős volt a főváros értékeiért.¹¹⁵ Furcsa módon az imponáló megjelenés csak addig fontos, amíg azt más finanszírozza, ha a tulajdonos fővárosnak kell a világítást működtetni, akkor uralkodjon a sötétség, vagy jó esetben világítson a hold. (29. kép.)

MEGVÁLTOZOTT KÖRÜLMÉNYEK

Koleszky elsősorban vendéglői tevékenységéért világíttatta ki 24 ezer koronáért a Stefánia utat, ezen felül még 42 000 koronát költött a leendő étterem berendezésére. Legnagyobb üzleti partnere, felesége 1904 tavaszától a túlzott megterheléstől elbetegesedett, „...minthogy nőmet feláldozni nem akartam, másrésről pedig, minthogy egy megfelelő másik üzlettársat nem tudtam találni, a vendéglői üzlet tervbe vett megnyitására először eltekinteni s azzal felhagyni voltam kénytelen.” Nemcsak felesége egészségi állapotának megváltozása, de a megfelelő mellékhelyiségek, a vendéglői tevékenységre alkalmas fedett termek és a hasznavehető konyha hiánya is hozzájárult döntéséhez. A megállapodás szerint éjjelig köteles világítani, de 23 óra után erre már egyáltalán nincs igény, hiszen üzletét a késő éji órákban nem látogatták. Kötelezettségét csak az igazán meleg nyári időszakban, június 1-től szeptember 15-ig kívánta teljesíteni. Kérése jóváhagyása esetén, a könnyebb kezelés érdekében, felvonó készülékkel látná el a lámpákat.¹¹⁶

Az 1905. június 28-án aláírt szerződésben azonban sem a világítás időpontja, sem

időtartama nem változott. Ebben a megállapodásban összefoglalták az öt évvel korábban megkötött egyezséggel induló ügymenetet, a bérleti idő, a terület és a díj sorozatos módosulását. A bérlők tennivalóit pontokba szedték. A 10. pont értelmében „...kötelesek üzletükben a magyar nyelvet tökéletesen bíró személyzetet alkalmazni és magyar étlapot tartani”. Természetesen a bérlőknek az épületeket, a felszerelési tárgyakat folyamatosan rendben és tisztán kell tartani, különös tekintettel az árnyékszékekre. A 15. pont szerint őket terhelik az ingatlan után fizetendő összes állami és községi adók, adópótlékok.¹¹⁷ Kolegerszky orosz származása miatt nem bírta tökéletesen a magyar nyelvet, ezért sorozatos elmaradásai keletkeztek a ki nem fizettet közterhekből, és a világitás 100 forintos büntetési tételei is egyre halmozódtak.

A Tanács 1906. augusztus 9-én hozott határozatában leszögezte, hogy Kolegerszkyt 1905. július 1-től adófizetési kötelezettség terheli. A bérlő őszi beadványában sérelmezte a rá rótt közterheket, hiszen a közgyűlési határozat nem, csak a szerződés szólt ezekről, amit átolvasás nélkül írt alá, hiszen azok sem az alapszerződésben, sem annak hosszabbításaiban nem szerepeltek. Kérte a fizetés alóli mentesítését, valamint az adók behajtása miatt elrendelt végrehajtás felfüggesztését.¹¹⁸ Kérvényét a közgyűlés elutasította. A hátralékokat a bérlőkre terheltek, mivel ezt elfogadták a szerződés aláírásával.¹¹⁹ Kolegerszky azonban nem hagyta annyiban. 1907. január 7-én a polgármesterhez folyamodott ügye kivizsgálásáért és a sérelmezett pont hatályon kívül helyezéséért.¹²⁰

ADÓK ÉS A KÖZTERHEK

A pénzügyi osztály vezetője, Bódy Tivadar tanácsnok 1907. február 14-én tett jelentést Bárczy István polgármesternek Kolegerszky adóhátralékairól. Megállapításai összhangban vannak a bérlő állításaival. A Gruber Antalné Wagner Amáliával 1874. május 7-én kötött eredeti szerződés nem intézkedett a közterhekről. Akkor ezeket még a kioszk tulajdonosa, a főváros fizette, ami nem változott az 1897. december 20-án Gruber Károllyal, majd 1900. május 2-án Kolegerszky Viktorral kötött megállapodásban sem. Az új bérlővel nagyarányú beruházásokról szerződtek, de a kikötésekben nem hozták szóba az adókat, a közgyűlési határozat „...az összes jogokkal és kötelezettségekkel együtt, azoknak változatlan fenntartása mellett ruházta át” 1905. szeptember 30-ig. 1901. november 13-án 1911. szeptember végéig hosszabbítottak, újabb befektetési kötelezettséggel, de közterhekről itt sincs említés. Az 1904. március 23-án kötött megegyezés szerint már 1915 szeptember 30-ig tolódott a bérlet. A közgyűlési határozat ekkor is változatlanul hagyta az alapszerződést, míg ezzel ellenmondásban az 1905. június 28-i szerződés 15. pontja a bérlőre nyomta át a közterheket. A tanácsnok szerint mindez Kolegerszky hibája, aki szüntelenül beadványokkal bombázta a hivatalt, ami az alapszerződés állandó módosításával járt. „Felsorolt és közgyűlésileg elintézését nyert kérelmein kívül a kioszkhoz tartozó illemhelyek átalakítása, a használatul átengedett terület méreteinek helyesbítése, a kioszk előtti padok¹²¹ áthelyezése, a kioszk előtt álló üvegpavilon áthelyezése¹²² tárgyában előterjesztett kérelmeit kellett elbírálás alá venni. Ugy hogy azon időponttól kezdve, hogy a Stefánia úti kioszk bérletét átvette,

állandóan foglalkoztatta a hatóságot oly kérelmek elbírálásával, melyeket aztán az alapszerződéshez füzendő záradékokban is írásba foglalni kellett.”¹²³ Kolegerszky függőben maradt ügyei miatt jó darabig nem írt alá szerződést. Az 1905. évi egyezséget ügyvédjével tekintette át, de nem sérelmezték az ominózus 15. pontot, majd 1906. március 20-án jegyzőkönyvben nyilatkozta, hogy az adókat nem fizeti, mert eddig sem fizette, ha aláírta azt csak tévedésből tette.

A bérlőkkel az illetékes ügyosztály tárgyalt, míg a szerződést a bevett gyakorlatot követve az ügyészség szövegezte meg. „*A Gruber féle szerződés kötése idejében a bérlemény tárgya oly csekély volt, hogy akkor az még adóval is alig volt megterhelve és így nem is volt szükséges az adók tekintetében a szerződésbe semmiféle intézkedést felvenni.*” Kolegerszkyék többször is megnagyobbították bérleményüket, amelyet természetesen követett a bérleti díj folyamatos emelése. A hatóság szerint a megnövekedett bérlemény közterhei a bérlőket terhelik, amit a szerződés megkötésekor tisztázni kellett volna. Az ügyészség 1908. február 10-i állásfoglalása szerint 1910. szeptember végéig a főváros fizesse az adókat, október 1-től pedig a bérlők.¹²⁴

A VILÁGÍTÁS VISSZATÉRŐ BOSSZÚSÁGAI

A házaspár 1908-ban többször megkereste a Tanácsot a világítás ügyében.¹²⁵ Szerződésük megkötése óta a főváros a Városligeti fasor és a Stefánia út között a kioszkjukhoz hasonló üzlet létesítését engedélyezte. A konkurencia miatt Kolegerszky vendégeinek jelentős részét elvesztette, „...*holott a Stefánia úti kioszk átvétele óta ezen üzletbe 160 000 korona tőkét fektettünk be és ezen üzletet európai színvonalra emeltük.*” A világítás kiépítését azért ajánlották, hogy vállalkozásukat este is üzemeltethessék, de a „*Stefánia-uti gyalogjáró rossz állapota és a közlekedés hiánya lehetetlenné tette az estéli üzlet folytatását, s így ezen tervről nagy veszteség árán kénytelenek voltunk lemondani, és a befektetésünk holt tőke marad és a fő és székváros tulajdonául marad.*” Az útvonalon álló tejsarnok a kedvező közlekedés miatt este is erőteljes forgalmat bonyolít, ám versenytársuk megvilágítása, úgy vélik, nem az ő feladatuk. Üzletmenetük csak kilencven napra terjed, ami nagyon függ az időjárástól, és a világítás költségét már nem bírja el.

1908-ban Fráter Gizella ágyban fekvő beteg volt, emiatt késtek a lámpák felszerelésével, amiért száz korona pénzbírságra ítélték őket. Júliusban bejelentették, hogy külföldről kellett alkatrészt behozni a tél folyamán elromlott felhúzó javításához. A korábban említett okok miatt csak éjjel 1/2 11-ig szeretnének világítani, mert éjjelre nem kapnak embert, aki a lámpákat eloltaná. Ugyanakkor méltányosnak tartanak, ha tejsarnok is hozzájárulna kiadásaihoz.¹²⁶ Mindezen kötelezettségek és egyéb vállalkozásaik kudarca miatt Kolegerszkyék anyagi zavarba kerültek,¹²⁷ ezért kezdeményezték bérletük átruházását Goldmann Simon vállalkozóra.

„A FŐVÁROSI KÖZÖNSÉG KEDVELT HELYE”

1909. január 20-án a VI. kerületi előjáróság jelentést tett a Tanácsnak a kiosk állapotáról. A Mérnöki Hivatallal egyetértésben megállapították, hogy „*Kolegerszky Viktor a szerződésben eddig elvállalt kötelezettségének mindenben megfelelt, az előirányzott költségnél még többet fektetett be s üzletét a fővárosi közönség kedvelt helyévé tette.*” A Stefánia út mentén lévő háromméteres sávot is gondozta és tisztán tartotta. A bérlő az 1905-ig, illetve 1911-ig terjedő hosszabbításokért minden vállalását teljesítette, amit számlákkal igazolt. A kávéházat jó állapotban találták, ahol mulasztás észlelhető azt a téli időjárás miatt nem lehetett orvosolni, ezek átcsúsztak a tavaszi tatarozásra. A világítótesteket az idény befejezésekor leszerelték és a hátsó udvari helyiségben tárolták. A Stefánia út közvilágítására szolgáló 18 ívlámpát, a kapcsolókat, ellenállásokat és a felhúzó készülékeket elismervény mellett Holitscher Zsigmond és társa cégnél karbantartásra letétbe helyezték. Február 24-én a Mérnöki Hivatal összevetette az aktuális állapotot az 1902 júliusában készített leltárral, de csak kisebb hiányosságokat találtak. Néhány esetben pedig értékesebb változtatás történt.¹²⁸

VÁLTAKOZÓ BÉRLŐK

Goldmann Simon 1909. január 1-től 1915. szeptember 30-ig változatlan feltételekkel kapta meg a bérletet, de okulva a korábbi tapasztalaton kikötötték, hogy a bérlő fizeti az adókat és a közterheket.¹²⁹ Goldmann azonban csak egy évig volt birtokban. 1910. január 1-től 1911. október 1-ig Lusthaus József és Gerő Jenő, majd négy éven át Lusthaus József egyedül vezette¹³⁰ az üzletet, amely még hosszú ideig őrizte a népszerű üzletvezető, Kolegerszky nevét és folytatta a katonazenekarok hagyományát.¹³¹ (30, 31. kép.)

Lusthaust is elborította az adó- és járulékfizetési kötelezettség, és ő sem mentesült a világítás gondjaitól.¹³² „*Mindezen terheken felül, hogy a versenyt az üzletem kiállhassa, igen lényeges összegre jutó befektetéseket foganatosítottam az utóbbi években. Nevezetesen a bérlemény területét feltöltöttem, csatornával, vízvezetékekkel elláttam, új ponyvákat szereltem fel és lugasokat készítettem. Mindezen befektetéseket szerződéses kötelezettség nélkül teljesítettem és a befektetések összege 40 000 koronát tett ki.*” 1912-től a rossz idő visszavetette a szabadtéri vállalkozásokat, ez évben megnyílt az állatkerti vendéglő és kávéház, amely a vendégek jelentős részét elcsábította. A bérlő két év alatt nyolcvankétezer koronát bukott, üzletét adósságokkal terhelte. Veszteségei ledolgozásához ötéves bérletet kért, amiért akár évi tízezer koronát is hajlandó kifizetni, ha a főváros átvállalja a világítást. 1914 nyarán azonban hiába adta meg a közgyűlés¹³³ a kért hosszabbítást, a háború kitörése és a kedvezőtlen időjárás miatt Lusthaus fizetéseképtelenné vált.

1915. augusztus 2-án felmondta szerződését és elhagyta a kioszkot. Az idény hátralévő másfél hónapjára Aczél Miksa vette át a kávéházat.¹³⁴

1915 őszén a bérlemény hosszú távú hasznosítására nyilvános versenytárgyalást¹³⁵ írtak ki, amelyre Aczél Miksa és Nagy József szálloda és kávéház tulajdonosok is

30. kép. Luszthaus József és Gerő Jenő kávéosok az egykori Kolegerszky-kioszkban.
Képeslap, Szántó András gyűjteménye

31. kép. Hirdetés a kiosk megnyitásáról.
Budapesti Hírlap, 1911. március 25. 55.

jelentkeztek. A rövidke bérlet alatt szerzett tapasztalatot megosztották a hatósággal. A „...bérlemény egyike a főváros legnehezebben vezethető üzleteinek, miután a közlekedés oda nagyon nehéz, kevés a fedett helyiség és a délutáni üzlet egymaga, nem fedezheti a napi kiadásokat sem.”¹³⁶ Védett helyiségek építésével, virágos kert kialakításával kívánták a vendégeket becsalogatni és a kávéház mellett vendéglőt is működtettek volna.

GOLDMANN SIMON BÉRLETE

Az 1916. március 1-től 1922. február végéig terjedő időszakra Goldmann Simon is pályázott.¹³⁷ Garanciát vállalt érte bátyja, Goldmann József tejnagykereskedő és jéggyáros, aki ígéretet tett, hogy egyrészt saját üzletéből és gazdaságából, másrészt öccse rákoscsabai birtokáról a háborús időszakban is biztosítja a kiosk áruszükségletét, mivel a tejszállítást a vasút kizárásával, kocsival oldják meg. A sajtó nem mulasztotta

el felhívni az olvasók figyelmét az összeférhetetlenségre. „*Goldmann Simon, az egyik pályázó, csak strohmann, az üzletre fivére, Goldmann József tejnagykereskedő, VII. kerületi bizottsági tag pályázik tulajdonképpen. Övé a kioszk jelenlegi berendezése és eddig mindig bérbeadta ezt a berendezést a kioszk bérlőinek.*”¹³⁸ A lap információjával szemben Goldmann Simon kérvénye záró mondataként, mintegy utolsó érvként megjegyezte, hogy a felszerelés az ő tulajdonában van. Végül nem hat évre, csupán az 1916-os és 1917-es szezonra¹³⁹ Goldmann Simon kapta meg a bérleményt, 1917-ben a háborús helyzet miatt némely napokon délutáni tejkimérési és uzsonnakává tilalommal megfejelve.

1918 elején hivatalos bejárás történt a területen, a tapasztaltakról pedig jelentés készült.¹⁴⁰ A „...*bérlemény a köteles karbantartás teljes elmulasztása folytán annyira elhanyagolt rossz karban van, hogy ott a főváros tulajdonát képező építmények és*

32. kép. Hirdetés. Népszava, 1914. július 10. 14.

felszerelések a pusztulásnak vannak kitéve, azoknak ily módon előálló értékcsökkenését a bérösszegek nem fedezik és ott rövid időn belül már, gyökeres helyreállítás nélkül, a kávéházi üzlet sem lesz folytatható.” A sommás ítélet után következett a leltárban szereplő építmények és tartozékok részletezése. A szemlélők a kioszk külső területével indítottak, majd sorra vették az egyes épületeket: vaspavilon,¹⁴¹ lakóház, hátsó udvar, üvegezett zárt deszkaépület, az árnyékszék építménye, átjáró folyosó, kupolacsarnok, a nagy kávézó nyílt fa épülete, amerikai rendszerű jégverem és zenepavilon. A mérnökök összevetették a látottakat a két és fél évvel korábban¹⁴² rögzített adatokkal. Az eltelt idő alatt a 22–23 m hosszú 2 m széles rekeszekkel tagolt fa építmény, amit még Lusthaus József építtetett, a tetőfedés elhanyagolása és a fa alkatrészek elkorhadása miatt összedől. A felsorolt fogyatékoságok teljes helyreállítását ötvenezer koronára becsülték. A korábbi összeírások pontatlanságai miatt egy újabb részletes felvételt ajánlottak, valamint folyamatos ellenőrzést az esetleges hiányok felderítésére, mindenkor leltár szerinti átadást az új bérlőnek és ehhez hasonló eljárást a visszavételkor. A március 19-i tanácsülés összegző véleménye szerint „...*a kioszk épülete mai állapotában egy modern kávéházhoz fűzött követelményeknek egyáltalán nem felel meg és feltétlenül szükséges, hogy az megfelelő, nagyobb befektetéssel egy magas színvonalú, a fővároshoz méltó helyiséggé alakíttassék át.*”¹⁴³ Ezt a változást azonban csak hosszabb bérleti idő alatt lehetne elérni, amire a fennálló háborús viszonyok nem alkalmasak. 1918-ban három évre¹⁴⁴ ismét Goldmann Simon kapta meg a kioszkot a hozzátartozó 1443 □ ölnyi területtel kávéházként vagy tejívóként, amit „...*elsőrangú üzletnek megfelelő módon*”

kellett vezetnie, míg „...a székesfővárostól semmiféle javítást, helyreállítást vagy megújítást és a leltár mellett átadandó berendezéseken és felszereléseken kívül más beruházást nem igényelhet.” Kötelezték a jegyzőkönyvben rögzített helyreállítások és javítások elvégzésére, amelyek azonnal a székesfőváros tulajdonába mentek át, kivéve az ingóságokat. A felszerelési tárgyak a bérleti idő lejártá után is Goldmann kezén maradtak. Bérleményét saját költségén tartozott „...kifogástalan csinos és tiszta állapotban” fenntartani, majd ismételt leltár mellett visszaadni. Megkövetelték a tisztaságot az alkalmazottaknál éppúgy, mint a teritéknél. Előírták azt is, hogy a felszolgált ételek és italok legyenek mindig frissek és ízletesek, egészségügyi szempontból tökéletesek. „A fákat kivágni, vagy azokat megcsonkítani a bérlőnek semmi körülmények között nem szabad.” A növényzet megóvása érdekében mindenben követnie kellett a fővárosi kertészeti igazgató utasításait.¹⁴⁵

GOLDMANN SIMON ÉS A KOMMUNIZMUS

Szegény Goldmann valószínűleg nem köt szerződést, ha jövőbelátó lett volna. Eleget tett vállalásának, elvégeztette a kívánatos munkálatokat és az „...üzletet személyesen minden igényt kielégítően” vezette. A bekövetkező történelmi idők azonban keresztül húzták számításait: „...üzememet elkommunizálták mérhetetlen anyagi kárt szenvedtem, mivel üzemi felszerelésem 70 %-át ellopták, a megmaradt részt pedig rettenetesen tönkre tették. Beszerzett élelmiszereimet kiárusították és a befolyt K 120 000¹⁴⁶ – beszállították a székesfőváros pénztárába, mely összeget részemre visszafizetni – jól tudom a székesfővárosnak nincs módjában.”¹⁴⁷ Ötéves hosszabbítást kezdeményezett, hogy kárpótolhassa magát veszteségeiért és a tervezett négyszázezer korona értékű fejlesztését – az épületek tatarozása, kertrendezés, a bútorzat rendbetétele – végigvihesse még az 1920. évi szezón előtt, „...hogy a kioszkot oly vonzóvá és kellemes üdülő helyévé tegyem Budapest székesfőváros közönségének, hogy az a fővárosnak méltó díszére szolgáljon.”¹⁴⁸ A rendbe teendő bútorok száma szemléletesen teszi a kioszk méretét, az egyszerre befogadható vendégek számát: „...saját tulajdonomat képező 4.000 darab ülőszék és 800 darab asztal restaurálása, olaj átfestése és lakkozása”. Ezekkel a beruházásokkal kívánta barátságossá tenni a kávéházat, a Stefánia út közepén fekvő kert szépítésével pedig, amit szintén magára vállalt, a környék és a város egyaránt gazdagodna. Úgy tűnik a mindenkori bérlők a főváros feladatkörébe tartozó fejlesztéseket is magukra vállalták a kioszk reménybeli megszerzéséért.¹⁴⁹ Pár héttel később¹⁵⁰ Goldmann újabb beadványban ecsetelte a kommunizmus idején őt és családját ért sérelmeket. 1919 márciusára már készen álltak az idényre. Megtörténtek a szükséges tatarozások és beszerezték a nyitáshoz nélkülözhetetlen árukat. A proletárdiktatúra kitörése után a kávéházat egy „üzem biztos” vette át, aki őt „házi szolgának” majd bevásárlónak, feleségét pedig szakácsnőként alkalmazta, míg az üzletnek szánt áruk egy részét lerakatta a saját lakásán. Goldmann ezt bejelentette a hatóságnak, állításai ugyan beigazolódtak, de azonnal elbocsátották és kiköltöztették a kioszkból.

1920 augusztusában ismét helyszíni szemle következett. Megállapították, hogy Goldmann Simon a kijelölt munkákat nem szakszerűen végeztette el, az épületek

meglehetősen elhanyagolt képet mutattak.¹⁵¹ Ennek ellenére szerződését 1921. május 1-től 1924. április 30-ig meghosszabbították, azzal a kikötéssel, hogy a tapasztalt hiányosságokat kijavítja, a kioszk területét feltölti, kavicsoztat és kertészeti rendezéseket is végrehajt.

AZ UTOLSÓ FELLENDÜLÉS

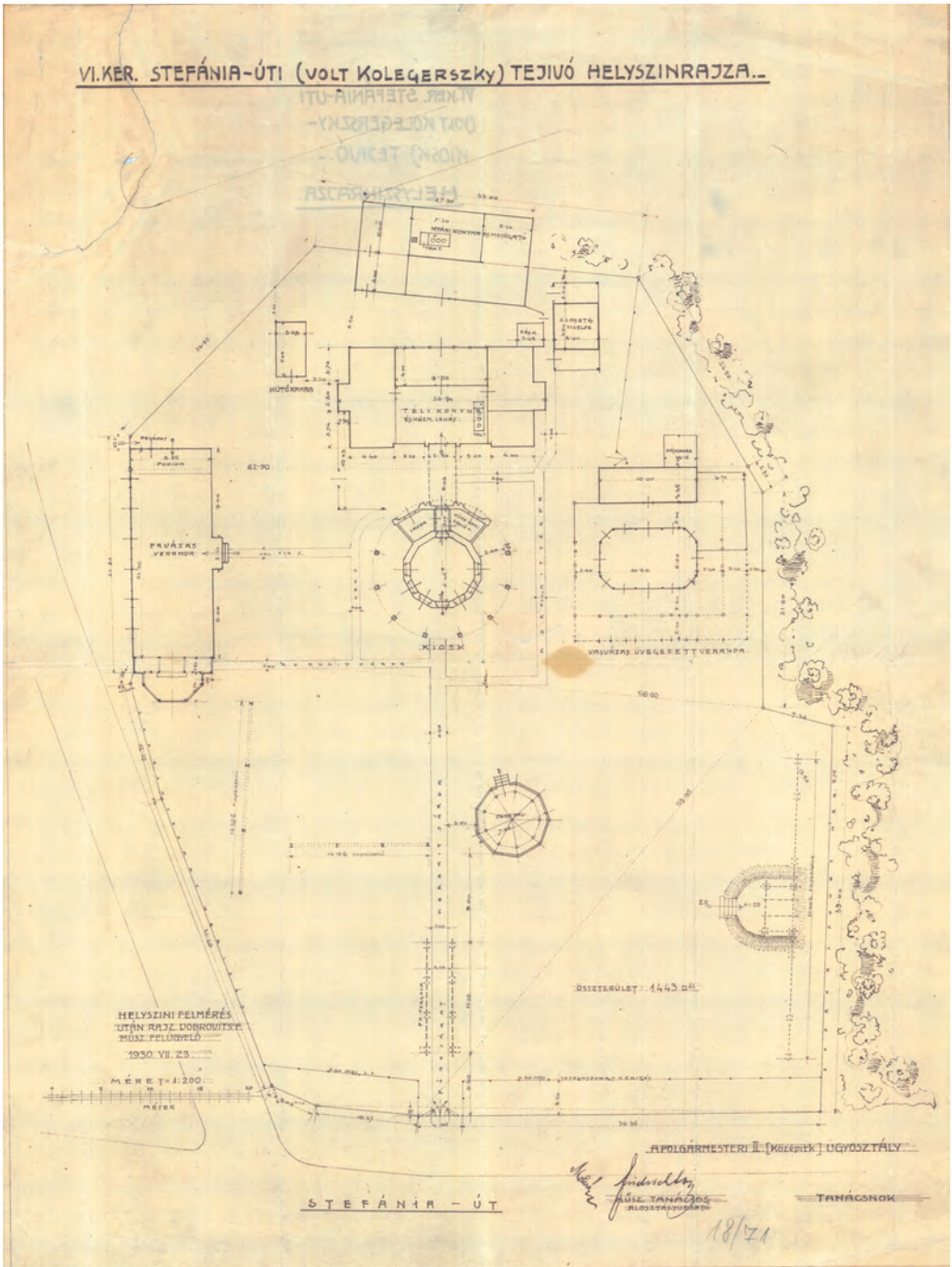
Mint azt a XX. századi bérlők alaposan megtapasztalhatták, a kioszk üzemeltetésében sok csapda rejtőzött. *„Az üzlet azonban nem tartozik, a legragyogóbbak közé és ezért Goldmann a kioszk átvételére megegyezett az Általános Tejcsarnokkal. Az Általános most beadványt intézett a főváros tanácsához, melyben, a bérlet átruházását, egyben meghosszabbítását kéri 1927-ig. Ha a bérletet megkapja, az Általános a kioszk renoválását és kibővítését ígéri, egyben duplájára emeli a bérösszeget és a bruttó bevételből is százalékot juttat a fővárosnak. A beruházás értékét egy millió koronára tervezi a részvénytársaság.”*¹⁵²

A húszas évek elején a területet kulturális célokra is igénybe vették, a Lomb-színpadon különféle műsorokkal kísérleteztek. Elsőként Nagy Endre kabaréja kiköltözött a zöldbe. A Gresham kávéház tulajdonosa, Fessl József a nyári szezonra bérbe vette a Budapesti Általános Tejcsarnoktól a kioszkot és színházzá formálta. Jó idő esetén a szabad ég alatt, míg esőben a kioszk átalakított fedett helyiségeiben tartották az előadásokat. 1923 nyarán a nyitó műsorban nagy sikerrel szerepelt többek közt Szőke Szakáll és Sólyom Janka.¹⁵³ A következő évben pedig az Operaház énekkara adott hangversenyt heti négy estén.¹⁵⁴

A Budapesti Központi Tejcsarnok Részvénytársaság 1924. május 1-től 1930. április 30-ig terjedő hat évre is megkapta az üzletet.¹⁵⁵ A bérlők nem tülekedtek a kávéházért, a meghirdetett versenytárgyalás eredménytelenül végződött.¹⁵⁶

Egy évvel később a *Színházi Élet* hasábjain lelkes tudósítás jelent meg az újjáalakítottan megnyitott egykori Kolegerszky-kioszkról. *„Ez a kedves kerthelyiség valósággal hozzátartozott a régi jó Budapest életéhez, és ha most lépjük át küszöbét, akkor is a békebeli Pest hangulatával találkozunk. [...] Igazán dicséret illeti a vezetőséget, hogy nagy anyagi áldozatok árán ilyen nagyszerű békebeli helyet teremtett a pestieknek. [...] Olyan habos kávé, fagyaltkülönlegességeket (mogyorós grillázs fagyalt) sehol sem kapni, mint a Stefánia-kioszkban. Nem csoda, ha az uriközönység, az aranyifjúság szívesen és gyakran keresi fel a városligetnek ezt a legszebb és legkedvesebb helyét. Az ifjúság részére még egy kedves újítást nyújt a Stefánia-kioszk vezetősége: a ping-pong-termet, ahol mindenki hódolhat ennek a népszerű sportnak. Társaságoknak külön terem áll rendelkezésére.”*¹⁵⁷ Ez időben már nemcsak habos kávé, de halászlét és halkülönlegességeket is kínáltak a vendégeknek. A Kolegerszky nevet még ekkor is őrizte a kioszk, és a katonazenekarok hagyományát is továbbvitte.¹⁵⁸ A húszas években a sportférfiak kedvelt zenés-táncos találkozóhelye.¹⁵⁹

1926 nyarán a VIII.–IX. kerületi nőegylet gyermeknyaralattási akciója támogatására ünnepélyt tervezett a helyre, amely rossz idő esetén nagy tömegeket tudott befogadni fedett helyiségeibe.¹⁶⁰

33. kép. A Stefánia úti tejivó helyszínrajza. Polgármesteri II. ügyosztály, 1930. július 23.
BFL XV.17.d.328 KT ve 15/duplum

A TULAJDONOS KEZELÉSÉBEN

Bérlete lejárt után újra pályázott a Tejcsarnok, de nem tudott a fővárossal megegyezni a díj és az építmények renoválása ügyében.¹⁶¹ Közben az a hír is felröppent, hogy a kioszkot magyar csárdává alakítanák, magyar ételekkel, ahol még a személyzet ruhája is a programhoz illeszkedne.¹⁶²

A polgármester átvágta a gordiuszi csomót, 1931-ben a közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztály kezelésébe adta a területet, mint a gyermeknyaraltatás kiegészítő részét, azzal a kikötéssel, hogy a közoktatásügyi ügyosztály is igénybe veheti napközi otthonos kirándulásra.¹⁶³ 1931-ben ezen a helyen létesült a főváros harmadik kirándulólháza.¹⁶⁴ (33. kép)

1933-tól a kioszk környékén évente rendeztek kertészeti, virág- és gyümölcskiállításokat, de figyelembe vették, hogy május közepétől szeptember végéig a helyszínt a főváros gyermeknyaraltatásra használja.¹⁶⁵ A sok gond és nehézség ellenére „A Stefánia-úton az egykori Kollegerszky-kioszk kertje volt a legszebb a szép parkok között...”¹⁶⁶ Úgy tűnik a bérlők mégis lelkiismeretes gazdáknak bizonyultak.

1937-ben a főváros úgy döntött, hogy a területen állandó kertészeti kiállítási csarnokot létesít.¹⁶⁷ A következő év tavaszán meghívásos pályázatot hirdettek Hoepfner Guido, Györgyi Dénes, Rimanóczy Gyula, Weichinger Károly és Pogány Móric építészek részvételével.¹⁶⁸ Ugyanekkor megkezdték a rossz állapotú kioszk¹⁶⁹ lebontását.¹⁷⁰ 1939-ben Weichinger Károly¹⁷¹ tervei nyomán épült fel a kertészeti kiállítási- és divatbemutató pavilon négy teremmel. A tervezőnek anyagi okok miatt több mindenről – pálmaház, cukrászda és kávéház, vasvázas szerkezet az áthelyezhetőségért – is le kellett mondania.¹⁷²

Az épület a háború alatt megsérült, 1945 után színházi raktárként használták, majd elbontották.¹⁷³ (34, 35. kép.)

A KIOSZK TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

1857-ben Pest város 132 651 lakosa közül mind többen kirándultak a Városliget zöldjébe. Három évvel később Gruber Antal a megnövekedett kereslet kielégítésére kávéházat kívánt emeltetni a rendkívül szép fekvésű Drót-szigeten. Ötletét Voigt Vilmos valósította meg. 1862-ben 25 négyszögölnyi területen Feszl Frigyes tervei nyomán egy csinos kioszkot emeltek. Az építkezést követően Gruber felesége, Wagner Amália megvásárolta a kávéházat, amelyben különféle frissítőkkel szolgált a nyári idényben Ligetbe látogató közönségnek. Szívós munkával elnyerte a közönség szimpátiáját. Az igéző környezet, a felszolgált termékek, a minőségi kiszolgálás egyaránt hozzájárult sikeréhez.¹⁷⁴

A városi területen épült kioszk 1874-ben Budapest főváros tulajdonába került, amit ettől kezdve bérlők üzemeltettek. Gruber Amália sikeres üzletpolitikájának, női érzékenyégének köszönhetően 1897-ig versenytárgyalás nélkül vezethette a kávéházat. A harmincöt év alatt sok kihívásnak kellett megfelelnie. Bár folyamatosan fejlesztett, a nyolcvanas évek elejére a kioszk favázás téglapülete (Riegelwände) már sem a

34. kép. A kertészeti csarnok, 1939. Fortepan 20431

35. kép. A kertészeti csarnok parkja, 1941. Fortepan 23606 orig: Lukács Zsolt

közegészségi, sem a tűzbiztonsági elvárásoknak nem felelt meg. Kapóra jött az 1885. évi Országos Általános Kiállítás, amikor is a kávéház megújulhatott. Feszl Frigyes tizenkétszögű kioszkját megőrzésre érdemesítették, szinte műemlékként bántak vele. Az „átidomítás” során a korstílusnak megfelelően neoreneszánsz kupolával ékesítették. A bővítés kellő előrelátással szintén faszervezettel készült, ami lehetőséget adott a könnyű helyváltoztatásra. 1886 nyarára a főváros lélekszáma már 411 917 főt számlált.¹⁷⁵

A következő nagy változást a millenniumi kiállítás hozta. A lefolyt évtized alatt a székesfőváros lakossága 617 856 főre duzzadt.¹⁷⁶ Az 1862-ben emelt kioszknak, az egyfolytában növekvő lakosságnak és a változó igényeknek egyaránt meg kellett felelnie.

A történeti főcsoport Széchenyi-szigetre helyezése miatt a kioszkot elköltöztették. 1894. május 19-én a Stefánia út – Olof Palme sétány – város felé eső részén nyitotta meg kapuit, szemben az 1885-ben emelt műcsarnokkal. A helyváltztatás nagy anyagi áldozatot követelt a Gruber családtól. A kiállítás igazgatósága és a főváros harcából a bérlő került ki vesztesen. Időközben a kioszk egyre közelebb nyújtózott a Stefánia út látványos kocsikorzójához. 1897-ben Gruber Amália a főváros jóváhagyásával fiának adta át a bérletet, Gruber Károly azonban hamar megszabadult a problémás üzlettől.

1901. május 1-től Kolegerszky Viktor adott új arcot a kioszk ekkor már 1443 négyszögöltre terebélyesedett területének. Újítt és fejlesztett, amit a tanácsi adminisztráció nehezen tudott követni. Magára vállalt közfeladatokat is: városi terület parkosítása, a Stefánia út közvilágítása. A Voigt Vilmostal kötött eredeti szerződésben még nem szerepeltek olyan közterhek, amelyeket a nagyváros kitermelt magából és kíméletlenül behajtott a bérlőkön. Kolegerszky bár csak egy szűk évtizedig vezette a kávéházat mégis meghatározó személyisége lett a ligeti világnak. Amikor 1931. január 29-én hatvankét éves korában a Városi Színház¹⁷⁷ gazdasági igazgatójaként elhunyt az újságok rendre megemlékeztek róla.¹⁷⁸ *„Halála nagy részvétet keltett, mert a szeretetreméltó egyéni tulajdonságaiért különösképpen becsült tisztviselőt nagy népszerűség övezte.”*¹⁷⁹ A magas, szikár, különleges megjelenésű hivatalnok haláláig pontosan intézte a színház gazdasági ügyeit. *„A próza mögött azonban egy olyan múlt húzódott meg, amely a pesti ember számára tele van szép emlékekkel, a boldogság enyhe sugaraival és sokak számára a boldogsággal, békével és minden egyéb jóval, amely az eltűnt ifjúságot jelenti. Ebben a kedves illatú múltban sem volt Kolegerszky poéta, mégis ő teremtette meg az első poézist a Városligetben a híres Kolegerszky-kioszkkal. Homokbuckás területen rendezte be ezt az üzletet és gondoskodott arról is, hogy a millió szép legyen, még arról sem feledkezett meg, hogy lámpasorok vezessék este a vendégeket kioszkjába. A pesti polgárok kedves találkozóhelye volt ez a kioszk s ezenfelül a szerelmespároké, nem a szónak mai lenge értelmében, mert azok a párok, akik Kolegerszky-nél találkoztak, a szerelmet becsületesen házassággal fejezték be. Nem találkahely volt a Kolegerszky-kioszk, hanem az idill berke, ahol a habos kávé mellett a tisztas íű romantika szövődött. A lóversenyek és a Stefánia-korzó látványos napjain ez a kioszk óriási sokadalmakat látott s gyakran a legmagasabb körökből való vendégei voltak. Kolegerszky, mint külföldről jött hotelszakember alapította ezt a nevezetes üzletet, amely – bárki lett később a tulajdonosa – mindmáig megőrizte a Kolegerszky nevét.”*¹⁸⁰ A kortársak Kolegerszky halálával elsiratták fiatalságuk egy szeletét és a boldog békeidőket.

A Kolegerszky utáni bérlőknek a világháború és a proletárdiktatúra megpróbáltatásaival kellett szembenézni. A húszas években¹⁸¹ még volt egy felfutás, 1930-ban pedig a tulajdonos kezelésébe került a terület. A főváros azonban nem sáfárcodott jól értékével, hagyta lepusztulni, majd 1937-ben bontásra ítélte múltjának egykor idilli darabját.

A Feszli-pavilon 2017-ben az Art1st Design Studio Kft. munkája nyomán fönix-madárként feltámadt és három példány funkció nélkül szomorkodik a XXI. századi Ligetben.

JEGYZETEK

1. A városligeti tó nagyobb szigetét először Páva-, később József nádor tiszteletére Nádor-szigetként említik. A kisebbik az 1826-ban idekerült drótszerkezetű hídról Drót-sziget nevet kapott, majd 1861 után Széchenyi István emlékére lett Széchenyi-sziget. A Páva-sziget a Millenniumi Földalatti Vasút építéskor félszigetté alakult.
2. BFL IV.1303.f. Pest város Tanácsának iratai, tanácsi iratok V.262/1860. 8.
3. A tervlapokon két helyiségből álló könnyűszerkezetes, egyszerű épület alaprajza, illetve metszete és homlokzata látható. Feltehetően ezekre a szignálatlan, datálatlan lapokra utalt a Bizottmány. BFL XV.17.b.314 77/a–b.
4. BFL XV.17.b.314 77/e. Feszli egyik akvarellje a mennyezetet és homlokzatot, a másik pedig az alaprajzot és a metszetet mutatja. BFL XV.17.b.314 77/d. A két dokumentum első megjelenése: *Hidvégi Violetta*: „Pavilonépitmények” Pesten az egyesítést megelőző évtizedben. Pavilon építészet a 19–20. században a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből. Budapest, 2001. 57–66. Ebben a tanulmányban és a Liget Park Fórumon 2017. május 16-án elhangzott: Két épület, két sors. Kudarc és siker a Ligetben az 1860-as években című előadásban a kioszk 1885-ig terjedő időszakával foglalkoztam. <https://www.youtube.com/watch?v=Se0o7S7RIq4> Letöltve: 2018. január 13. Az itt közzétett információkat ebben az írásban már nem fejtem ki részletesen. Majkó Zsuzsanna Ligetkutató hívta fel figyelmemet, hogy a kioszk túlélte a millenniumi kiállítást. Itt köszönöm meg neki a további kutatásra ösztönző információt. *Ligetfalvi György – Majkó Zsuzsanna*: Városliget lexikon. Budapest, 2017.
5. A tervcsomagban szerepel még Strohhoffer István (1828–1893) ácsmester rajza. BFL XV.17.b.314 77/c. Ez a lap megegyezik a városi építési hatóság, Pest város Építő Bizottmánya anyagában található kivitelinek tekinthető tervvel, amelyen Szumrák Pál és Mitterdorfer Ferenc városi mérnökök megjegyzése utólagos engedélyezésre utal. BFL XV.17.b.312 ÉB 3/1863. Megerősíti ezt az 1862. december 17-i tanácsülési jegyzőkönyv kivonata, amely a városligeti kis szigeten felépült kioszkról tájékoztat. BFL IV.1305 ÉB iratok 3/1863.
6. *Komárik Dénes*: Feszli Frigyes (1821–1884). Budapest, 1993. 6.
7. Feszli Frigyes szívesen foglalkozott pavilonok ábrázolásával. 1847-ben Kőbányára tervezett a ligetihez hasonló tornácó vendéglőt. (Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok. Ltsz. 57.107.) A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött Feszli-hagyatékban több kioszk terve és vázlata maradt fenn, ezek között tizenkétszögű változatok is találhatóak. Feszli Frigyes (1821–1884). Kiállítási katalógus. Szerk. *Komárik Dénes*. Budapest, 1984. 242–248. tétel.
8. „...az épülethez jó, erős és tartós anyag használandó, míg a' külső oszlopok öntött vasból készítenődök és kő alapzatokkal ellátandók [...] a' padlózat nagysága, az eljáró bizottmány által fog a' sziget többi talajmagasságához mérve meghatározatni, míg a padlózat rakására nézve már most elrendeltetik, hogy az nem csak egyenes deszkákkal, hanem az épület 12 szegűségéhez képest bizonyos a' szemnek is kellemes formában rakassék...” BFL IV.1303.f V.262/1860. 59.
9. „A bizottmány tárgyalásain részt vevén, ezennel kijelentem, hogy hajlandó vagyok a szóban lévő a' városligetben fel állítandó kioskot a fennebb felsorolt feltételek alatt felépíteni, s' a tizenkét év leforgása után a' városnak kizáró tulajdonába, minden kártérítési igény tartozás nélkül átengedni.” BFL IV.1303.f V.262/1860. 52.
10. BFL IV.1303.f V.262/1860. 58.
11. A bérlő az épületeket tűzkár ellen a város nevében biztosította. BFL IV.1407.b Budapest Székesfőváros Tanácsának iratai, tanácsi iratok VII.3241/1874.
12. Pesti képek. A Batthyány-sziget. *Vasárnapi Ujság*, 1872. május 5. 221.
13. 1874. február közepén.

14. Hat évi haszonbérért a kioszkkal szemben felállított üvegszalont is átadná városnak.
15. Voigt ekkor már nem élt.
16. BFL IV.1407.b VII.3241/1874.
17. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1874. március 18. 156. sz. határozat.
18. 1877. március elején.
19. BFL IV.1407.b VII.3241/1874.
20. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1877. március 21. 200. sz., illetve 1880. március 31. 209. sz. határozat.
21. 1882 októberében adták át a szárazföldről a Széchenyi-szigetre vezető új hidat és ugyanekkor kötötték össze a tó két szigetét is.
22. BFL IV.1407.b VII.3241/1874.
23. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1883. május 30. 380. sz. határozat. A határozat szerint a bérlő „...a szigeten esetleg fogamatba veendő bárminemű építési munkákat minden kártérítési igény nélkül tűrni tartozik.”
24. 1884. március 30-án intézte a Tanácshoz folyamodványát.
25. A *Fővárosi Lapok* már 1883 augusztusában tudósított a Városliget következő évi „szépítési programjáról” és benne a kioszk 18 ezer forint értékű megújításáról. *Fővárosi Lapok*, 1883. augusztus 7. 1173.
26. „...a Széchenyi szigeti Chioszk jelenlegi építésrendőri, közegészségi és tűveszélyesség szempontjából tapasztalt türhelthen állapotának megszüntetése...” BFL IV.1407.b II.740/1884.
27. Az Országos Általános Kiállítást 1885. május 2-án nyitották meg és fél éven át várta a látogatókat.
28. A Páva-, a későbbi Nádor-szigetre 1839-ben kettős U alaprajzú földszintes épület került. A tó felé néző szárnyát 1845 előtt emeletesre bővítettek. Az 1870-es évek végéig az emeletes részt a főváros nyári lakként bérbé adta, míg földszintes kertészházként funkcionált. Zsigmondy Vilmos bányamérnök ligeti fűrése 1877-ben hozott eredményt. Pest város közgyűlése bizottságot állított fel az artézi víz hasznosítására, amely a Nádor-szigeti fővárosi tulajdonú épület ideiglenes fürdővé alakítása mellett döntött. A munkálatok 1881 nyarára készültek el. XIV., Városligeti körút 2. Tudományos dokumentáció. Hild-Ybl Alapítvány. Készítette *Fehérvári Zoltán Bor Ferenc* közreműködésével. Hálás vagyok Fehérvári Zoltánnak, hogy a dokumentációt rendelkezésemre bocsátotta.
29. BFL IV.1407.b II.740/1884.
30. BFL XV.17.d.328 ve–14/1. Az épület használatbavételi engedélye földszintes épületet említ. A lapon utólagos ceruzás jegyzések utalnak a későbbi redukált változatra.
31. *Fővárosi Lapok*, 1884. augusztus 15. 1243.
32. Egy-két tengely elhagyásával, a költségvetést is ehhez igazítva. BFL IV.1407.b II.740/1884.
33. A Tanács II. ügyosztálya 1884. október 16-án értékelte a tervezetet.
34. A II. ügyosztály Klein H. János, Kauser Gyula, Klenovits és Mitterdorfer cég, Strohoffér István és Amon József megbízható vállalkozóktól kért ajánlatot.
35. FKT 4289/1884.
36. Részletes költségvetés 1885. február 14. BFL IV.1407.b II.740/1884.
37. 1885. február 11-én nyújtotta be kérvényét a Tanácshoz. BFL IV.1407.b II.740/1884.
38. A Mérnöki Hivatal és a Királypavilon megvalósult kupolás terve közel egy időben keletkezett. Ybl Miklós (1814–1891) épületére 1884. június 21-én kértek építési engedélyt és szeptemberben már szerkezetkész állapotba került az uralkodói pavilon. *Vadas Ferenc: A Királypavilon. Ars Hungarica* 1992. 2. sz. 47–59. Ybl egyik változata, hasonlóan a közel negyedszázaddal korábbi Feszl-tervhez, visszanyúlt

- a pavilon ősi sátorformájához. Kétoldalt ponyva árnyékolta a kőbábos teraszt. BFL XV.17.331.b 143/8.
39. A munkálatoknál 760 Ft plusz összeg merült fel, mert a kupola fedéséhez a költségvetésben szereplő zsindefedés helyett palafedés készült, a pince nélküli falakat aszfaltréteggel szigetelték és a tornác rossz állapotú bádofedését is kicserélték, mivel azt már nem lehetett javítani. A rohammunka miatt az épület falát mesterségesen szárították. Mivel ezek a beruházások az épület tartósságát és szilárdságát biztosították a törvényhatósági bizottság elfogadta a rendkívüli kiadások terhére. A végső lakhatási engedély dátuma: 1887. február 9. BFL IV.1407.b II.299/1886.
40. BFL XV.16.e. 251/164.
41. Feltehetően még 1874 előtt készült a kioszkkal szemben lévő „*üveges szalon*”. Gruber Amália 1874. február 17-i kérelmében említette. BFL IV.1407.b VII.3241/1874.
42. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
43. Ehhez még hozzájött az adó, a biztosítás és az épületek karbantartására fordított kiadások, „...*úgyhogy kedvezőbb időkben is igen nehezen lehetett egyensúlyban tartani bevételt és kiadást.*”
44. 875 Ft 65 krajcár értékben.
45. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1885. november 25. 977. sz. határozat.
46. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
47. 1886. július 6.
48. A Mérnöki Hivatal 1887. szeptember 9-én terjesztette be a Tanácsnak a lefedés terveit és 350 Ft-os költségvetését, ugyanekkor jelentette, hogy a szükséges palafedés és a hófogók már 1887 tavaszán elkészültek. BFL IV.1407.b II.740/1884.
49. 1887. február 15-én a Tanácshoz írott kérelmében. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
50. „*Gruber Antal a városligeti Széchenyi-sziget kioszkjának bérlője.*” *Vasárnapi Ujság*, 1887. január 16.
50. halálozási rovatban.
51. Mayerhofer Károlyra és Józsefre.
52. A hivatalos ügyeket mindig Gruber Amália intézte, de néhai férjére hivatkozott, aki „...*elismerésre méltó buzgósággal vezette ezen üzletet s adóját pontosan fizetni mindenkor első kötelességének tartotta.*” BFL IV.1407.b VI.468/1885.
53. 1887. december 2.
54. A munkát Schirnbrand Antal vállalkozó kifogástalanul elvégezte, jelentette a Mérnöki Hivatal 1888. június 9-én. BFL IV.1407.b II.740/1884.
55. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
56. „*A városligeti Széchenyi-szigeti kioszk bérletét meghosszabbította a közgyűlés oly föltétel alatt, hogy özv. Gruber Amália bérlőnő magyar szolgaszemélyzetet és magyar étlapokat tartozik tartani.*” *Pesti Hírlap*, 1890. március 27. 2.
57. 1892. augusztus 9.
58. A Mérnöki Hivatal 1893. május 3-i jelentése szerint a mázolókat a bérlő végezze el, míg a többi feladatot a főváros. A kerítés viszont annyira korhadt, hogy azt már nem lehet javítani. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
59. A Mérnöki Hivatal a Tanácsnak 1893. november 20. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
60. 1893. január 16-án. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
61. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
62. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. Tudományos dokumentáció. *Bor Ferenc*, 1990. BFL XV.17.e.306 3379. tétel.
63. Lehetőségként felmerült, hogy a kiállítás bezárása után a főváros kívánságára a kioszkat visszahelyezik az eredeti helyére.

64. A főváros 1894. február 21-i közgyűlési határozatában csak a kioszk vagyonleltári becsértékének, vagyis 22 800 Ft és egy félévi bérösszeg – 1150 Ft – fejében, összesen 23 950 Ft ellenében járult hozzá az akcióhoz, amit a bizottság elnöke nem tudott elfogadni. Szerinte ezzel az akcióval az épület egészét felújítják, a vendégeket sem éri családás. „...a Városliget látogató közönség is használatában marad az általa megkedvelt kávéháznak anélkül, hogy a székesfőváros, vagy a kiállítási alap felesleges kiadásokkal terheltenék.” A Kiállítási Országos Bizottság elnöke, Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter leveléből. 1894. február 23. 767. sz. BFL IV.1407.b I.554/1892.
65. BFL IV.1407.b III.1634/1894. Az FKT 1894. augusztus 11-én jóváhagyta az építkezést. FKT 4768/1894.
66. *Budapesti Hírlap*, 1894. május 19. 13.
67. *Budapesti Hírlap*, 1894. június 18. 8. 1899 nyarán Babári Józsi és Csóka Józsi naponta koncerteztek a Gruber-kioszkban. *Budapesti Hírlap*, 1899. június 4. 16.
68. 1896. január 27. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
69. Két nyílt veranda fenyőfából, 1895. december 16.
70. Az Artézi fürdő előtt létesült pavilonban 1897-ben Weingruber Ignác nyitotta meg vendéglőjét.
71. Többek közt az udvar kövezése, csatornaakna készítése és feltöltési munkálatok 863.51 Ft. A húsz méter hosszú üvegezett csarnok előtt teljes hosszban széles tető létesítése 265,26 Ft-ért, a zenepavilon áthelyezése és új anyaggal fedése 216.24 Ft. A főbejárat két oldalán elterülő pázsit körül sodronyerítés készítése 435.85 Ft. A vendégek kiszolgálására fenntartott szabad terület beültetésére szükséges fák beszerzése és telepítése 172.17 Ft, valamint 48 Ft értékben kisebb kiadások, összesen 2000 Ft. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
72. Kötelezték az építmény tűzkár elleni biztosítására, és a megszokott módon előírták, hogy folyamatosan jó állapotban tartsa a város épületét. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1896. április 15. 472. sz. határozat.
73. Többek között az üvegezett csarnok teljes hosszában elötető készítése, a zenepavilon áthelyezése és új anyaggal fedése, a vendégeknek fenntartott szabad terület befásítása. Ezeket mind ő finanszírozta, mert sem a kiállítás igazgatósága, sem a főváros nem vállalta magára. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
74. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
75. Gruber Antalnéval 1897. december 31-én szűnt meg a szerződés.
76. 1898. szeptember 3. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
77. Mivel a 2300 Ft-os bérleti díjat nem tudta kitermelni, ezért kérte annak 1300 Ft-ra mérséklését, amit 1898. október 1-től egy évre megkapott. Néhány törvényhatósági bizottsági tag a belügyminiszterhez fellebbezett a döntés ellen, mert a főváros nehéz anyagi helyzetében indokolatlannak tartották a Gruber Károlynak juttatott engedményt. Szerintük a forgalom csökkenése nem a versenyhelyzetben, hanem a helytelen üzletvezetésben keresendő. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
78. Az Állatkert eredeti területének északi részén.
79. Több mint ötezer forintot, amihez hozzájött 1897 tavaszán az eső elleni fedett védőhely felállítására fordított 3323 Ft 23 krajcár.
80. A Körönd tó felőli oldalán az 1790-es évek közepén létesült városi tulajdonban lévő vendéglő 1811-ben Pollack Mihály tervei nyomán kibővült. 1903-ig működött.
81. Az Országos Általános Kiállításra emelt Múcsarnok és a Királypavilon környéke.
82. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
83. 1899. február 23. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
84. 1899. március 4. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
85. Tavasszal indokoltnak tartotta a kioszknak, kupolájának, az árnyékszékeknek és az azt körülvevő

- palánknak, a hosszú üvegezett szalonnak és a nyílt szín bádoggal tetejének mázolását. A saját otthona 37 m² területű két szobája elkorhadt puhafa padlójának parkettára cserélését is megemlítette. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
86. A bérleti díj ezért 1900. június 1-től 100 Ft-tal emelkedett. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
87. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1899. június 7. 861. sz. határozat.
88. *Budapesti Hírlap*, 1899. június 4. 16.
89. Az illetékes ügyosztály a Mérnöki Hivatalra támaszkodva pártolta az átállást. A főváros előlegezze meg a 7036 korona 90 fillér értékű beruházást, amit a bérlő kamatokkal együtt tíz évi részletben törlesztene. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
90. 1902. szeptember 30-ig volt érvényes szerződése. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
91. 1898. május 21-én jegyezték be Kolegerszky Viktor kávéház üzlettulajdonos budapesti lakos cégét. *Központi Értesítő*, 1898. 06. 05. 45. sz. 787.
92. 1900. május 1-től 1905. szeptember 30-ig évi 4600 koronáért. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1900. május 2. 592. sz. határozat. A bérlőhöz még hozzájött 200 korona területfoglalási díj. *Fővárosi Közlöny*, 1904. március 18. 23. sz. 357.
93. A fővárosi kioszkot a megszokott Gruber névvel említette. *Pesti Hírlap*, 1900. május 3. 22.
94. VII., Rákóczi út 22.
95. *Vendéglősök Lapja*, 1900. május 5. 5.
96. Kötelezték, hogy terveit egy éven belül valósítsa meg, és az elvégzett munkákat számlákkal igazolja. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1900. május 2. 592. sz. határozat.
97. 1903 márciusában, az idény kezdetekor az időjárástól függően hirdette a hangversenyt. *Budapesti Hírlap*, 1903. március 22. 20. 1905-ben is katonahangversennyel nyitotta az évadot. *Budapesti Hírlap*, 1905. március 25. 20.
98. BFL IV.1407.b VI.468/1885
99. Budapesti Általános Villamos Rt. költségvetése a kioszkban létesítendő villamos világítási berendezésekről. 1900. április 4. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
100. 1900. április 4. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
101. A vízvezetéki igazgatóság és a Mérnöki Hivatal is javasolta az átalakítást, de ekkor nem valósult meg. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
102. A szerződés szerint 22 913 korona 29 fillér. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
103. A kioszk eredeti területe a szerződő felek közös megegyezésével 1900. május 1-től kb. 500 m² területtel nőtt, míg az éves bér 4800 koronára emelkedett. 1902. január 1-től újabb 800 m² jött hozzá, így 1443 négyszögöltre gyarapodott, a bér pedig 5200 korona lett. A Stefánia út menti három méter széles előkertként nyilvántartott sáv már nem tartozott a bérlőbe. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
104. Haidekker Sándor sodronyszövet, fonat- és kerítés gyára 160.15 m hosszú kovácsoltvas és sodronyfonat kerítést szállított 4 db kétszárnyú kapuval és 2 db egyszárnyú ajtóval. 1902. április 19. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
105. A költségeket 48 848 korona 46 fillérre becsülték, amit a Mérnöki Hivatal felügyelt és ellenőrzött a bemutatott számlák alapján. Ugyanekkor hozzájárultak, hogy Kolegerszky felesége, Fráter Gizella bérlőtársként beszálljon a vállalkozásba. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1901. november 13. 1319. sz. határozat.
106. 1902. június 15. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
107. A terület egészének rossz állapotú vezetékét kicserélték, a régi lámpákat megtisztították és

- beszabályozták, ahol kellett új vezetékeket építettek. A középső kőpavilon, a vas- és üvegpavilon is megfelelő világítást kapott. 1902. július 15. A számlát a Mérnöki Hivatal 1902. december 10-én átvizsgálta és elfogadta. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
108. Ehhez vendéglői iparigazolvány kiadását kérte. 1903. november 17. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
109. Költségvetés 1903. november 14. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
110. A Mérnöki Hivatal 1903. december 3-án véleményezte a tervet. Jó minőségű huzalok alkalmazását ajánlották, amelyek a vihart is állják és kikötötték, hogy az oszlopok elhelyezésénél a fákat nem szabad megcsonkítani. BFL IV.1407.b VI.468/1885. Az FKT 1904. január 19-én a bemutatott terv és költségvetés alapján hozzájárult a világítás elkészítéséhez. FKT 90/1904. sz.
111. 1908. BFL IV.1407.b VI.468/1885, *Fővárosi Közlöny*, 1905. május 19. 715.
112. 1904. január 28. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
113. *Fővárosi Közlöny*, 1904. március 18. 358.
114. *Magyar Székesfőváros*, 1904. március 24. 5–6.
115. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1904. márc. 23. 369. sz. határozat.
116. 1905. március 2. Mivel a Tanács ezt elutasította, ezért áprilisban ismét kérte a világítási szerződés módosítását. Érkeztetve 1905. április 6. Még ebben az évben 1800 koronáért elkészült a 18 db felvonó. IV.1407.b VI.468/1885.
117. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
118. Érkeztetve 1906. október 24. A BFL IV.1407.b VI.468/1885.
119. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1906. november 21. 1710. sz. határozat.
120. 1905 októberében figyelmeztette a számvevőség az adók megfizetésére, amit ő azonnal sérelmezett. Kolegerszky értelmezésében az 1905. június 28-án aláírt szerződés szerint csak 1911. október 1-től 1915. szeptember 30-ig terheli ez a kötelezettség. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
121. Kolegerszky 1902-ben a kioszk Stefánia útra eső részén lévő 11 fapad eltávolítását kérte, hogy az ott étkező és szemetelő közönségtől megszabadulhasson, akik vendégei elől a kilátást is elzárták. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
122. 1902-ben a 21301 sz. tanácsi határozattal engedélyezték Kolegerszkynek, hogy a kioszk nyugati oldalán az üvegpavilon helyére új vaspavilont helyezzen, míg a 86 m² üvegpavilon felváltsa a kioszk hátsó részén a régi 51 m² faalkotmányt. A Mérnöki Hivatal 1902. november 19-én javasolta a 35 m² többlet kiterjedésre a területfoglalási engedély utólagos megadását. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
123. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
124. 1908. december 22-én azonban a tanácsülés határozatban kötelezte a bérlőket a több mint három évi adóhátralék, összesen 5334 korona 58 fillér és 5 %-os késedelmi kamat, valamint 89 korona 54 fillér végrehajtási díj megfizetésére. A dolog szépséghibája, hogy „*az ingatlanokat terhelő adókért a fennálló adótörvényeink szerint a tulajdonos felelős, bérlők pedig szerződésileg átvállalt fizetési kötelezettségük teljesítésére csak bírói eljárás alapján kényszeríthetők...*” BFL IV.1407.b VI. 468/1885.
125. Május 11-én, június 25-én és augusztus 31-én érkeztek kérésmüket. BFL IV.1407.b VI. 468/1885.
126. 1908. július 3-án érkeztek kérésmüket. BFL IV.1407.b VI. 468/1885.
127. *Fővárosi Hírlap*, 1914. március 11. 2.
128. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
129. 1909. január 1-től 1911. szeptember 30-ig 5200 korona, míg 1911. október 1-től 1915. szeptember 30-ig 7000 korona bérösszegért. 1909. március 4-i tanácsülés. BFL IV.1407.b VI. 468/1885.
130. 1911. október 1-től 1915. szeptember 30-ig. Hétezer korona évi bérért, adóval- és járulékokkal, valamint mintegy kétezer korona világítási költséggel.

131. Naponta újra katonazene szólt a volt Kolegerszky-kioszkban. (*Budapesti Hírlap*, 1911. március 25. 55.) 1914 nyarán a baloldali napilap a székesfővárosi kioszkot „...legalkalmasabb délelőtti tanácskozhelyként” ajánlotta. (*Népszava*, 1914. július 10. 14.) Három évvel később pedig arról adott hírt, hogy itt lesz a május elsejei felvonulás délutáni gyülekezőhelye. *Népszava*, 1917. április 29. 1.
132. 1914. január 8-án érkezették kérelmét. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
133. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1914. július 8. 1441. sz. határozat.
134. 1915. augusztus 2-től szeptember 15-ig. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
135. A kortárs sajtó már 1914 nyarán sürgette a nyilvános árlejtést. (*Pesti Napló*, 1914. július 7. 17. és július 10. 15.) „... versenytárgyalás útján kell bérbeadni a Kolegerszky-kioszkot is, amelyre, miután a legjobb és legnépszerűbb nyári üzletek közé tartozik, bőven akad pályázó. Azzal a megokolással, hogy Lusthaus és Gerő, bukott bérlők szintén versenytárgyalás útján jutottak bele a bérletbe, nem lehet a versenytárgyalás szükségességét elvitatni. Lusthaus és Gerő tényleg adószai maradtak a fővárosnak a haszonbérrel, ez azonban csak amellet lehet érv, hogy magasabb biztosítékot kell követelni. Egyébként is nyári üzletről van szó, az egyik nyár nem jövedelmez megfelelően és a vállalkozót esetleg csak a következő évek kárpótolják. [...] De mindez nem zárja ki a versenytárgyalást, amely egyedüli liberális módja a fővárosi üzletek bérbeadásának.” *Fővárosi Hírlap*, 1915. november 17. 3.
136. Az ajánlattevők 1916. február 25-én nyújtották be kérelmüket. BFL IV.1407.b VI.468/1885. Pályázott még Surányi József, a Simplon kávéház egykori tulajdonosa, aki világítással tízezer koronát, míg anélkül tizenegyezer koronát kínált, Aczélék pedig 8500 illetve 9500 koronát. *Pesti Napló*, 1916. február 27. 17.
137. Nyolcezer korona világítással vagy tízezer korona világítás nélkül és felvállalta az összes állami és községi adókat. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
138. *Pesti Napló*, 1916. február 27. 17.
139. Április 15-től szeptember 15-ig.
140. 1918. február 28-án Bánlaky Géza és Koós Gábor főmérnök jártak a helyszínen. 1918. március 2-án számoltak be a Tanácsnak.
141. A helyiséget csirkeólnak használták.
142. 1915. szeptember 25.
143. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
144. 1918. május 1-től 1921. április 30-ig.
145. A bérlet az első évben öt, a másodikban hat, a harmadikban hétezer korona, amihez még hozzájött a víz- és kéményseprő díj, a tűzkár elleni biztosítás és a bérleti szerződés összes járulékos költsége. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1918. április 30. 438. sz. határozat.
146. Ennyiert árusították ki 86 ezer koronás raktárkészletét. Állítását természetesen nyugtákkal tudta igazolni.
147. 1920. február 23-i beadványa a Tanácshoz. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
148. Az új bérletet 18.000 koronával indítaná, majd évenként ezer koronával emelné az összeget.
149. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
150. 1920. március 15.
151. A VI. kerületi előjáróság jelentése 1920. augusztus 23-án. BFL IV.1407.b VI.468/1885.
152. *Új Budapest*, 1921. november 23. 4.
153. *Pesti Napló*, 1923. június 5. 6.
154. *Az Est*, 1924. augusztus 10. 12.
155. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1924. június 25. 891. sz. határozat.

156. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1924. április 9. 399. sz. határozat.
157. Régi jó Budapest a Stefánia-uton. *Színházi Élet* 1925/24. 89.
158. „Singhoffer Ágoston volt udvari halászmester a Stefánia kioszkban Stefánia út (v. Kolegerszky) naponta kiűnő halászlét és halkülönlegességeket készít. Ízletes magyar és francia konyha. Urasági fajborok, sörök. Katonazene ifj. Fricsay Richárd karnagy vezetésével.” *Magyarország*, 1925. május 19. 12. Hirdetés.
159. *Sporthírlap*, 1925. június 4. 7., július 30. 6.
160. *Esti Kurír*, 1926. június 9. 9.
161. *Magyar Országos Tudósító*, 1930. március 21.
162. Toronyi Gyula operaénekes és Járossy Jenő dalköltő ötlete nyomán: „A műsor vacsorával indulna, egy magyar színész lenne a gazda, aki felköszönti a vendégeket, aztán felszolgálják a nemzeti ételeket, de nem kiporciózva, hanem nagy tálakon. Természetesen a Kolegerszky-csárdában csak cigányzenekar volna.” (*Az Est*, 1930. április 6. 3.) A *Pesti Napló* cikkírója óva intett a terv megvalósulásától. A pesti csárda. *Pesti Napló*, 1930. április 6. 6.
163. *Fővárosi Közlöny*, 1931. május 19. 575. Korábban a VII. közoktatásügyi ügyosztály felügyelte működését.
164. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 89/1. 1939. 10.
165. Schuler Dezső: A székesfőváros gyermeküdültető tevékenysége. 1939. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 89/1.
166. *Budai Napló*, 1936. május 21. 2.
167. Az építkezést a Földművelési-, az Iparügyi minisztérium és a főváros is támogatta. Az elkészült csarnok a főváros tulajdonába került, amit egy évtizedre bérbe adott az Országos Magyar Kertészeti Egyesületnek. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1937. december 17. 682. tétel.
168. *Magyar Országos Tudósító*. Kézirat. Budapest, 1938. március 21. 81.
169. A kioszk épülete „...elavult, nagyon rossz karban van” kiállítási célokra nem igazán alkalmas. *Fővárosi Közlöny*, 1937. április 16. V. melléklet
170. „A Kollegerszky-kioszk lebontásával kapcsolatos munkálatokat Havas Sándor kapta 1400 pengőért.” *Fővárosi Hírlap*, 1938. szeptember 14. 8.
171. *Magyar Országos Tudósító*. Kézirat. Budapest, 1938. május 20.
172. *Tér és Forma*, 1939. 6. 99–103.
173. Szántó András: A Városliget, amilyen volt, és amilyen lehetne. Budapest, 2014. augusztus 4–6.
174. 1870-ben már 200 476 főre emelkedett a város lakosainak létszáma. Előleges jelentés az 1870. évi január elsején történt pesti népszámlálás eredményeiről. Szerk. Kőrösi József. *Szab. kir. Pest városa statisztikai hivatalának közleményei*. III., Pest 1871.
175. Az 1886. évi július hó 1-én tartott népszézeiras eredményei. *Budapest Főváros Statisztikai Hivatalának Közleményei XXI*. Budapest, 1887. 3.
176. Az 1896. évi november hó 15-én tartott népszézeírás eredményei. *Budapest Székes Főváros Statisztikai Hivatalának Közleményei XXVII*. Budapest, 1898. 3.
177. A mai Erkel Színház.
178. *Az Est*, 1931. január 30. 9.; *8 Órai Újság*, 1931. január 30. 8.; *Magyarország*, 1931. január 30. 6.; *Pesti Hírlap*, 1931. január 30. 10.
179. *Pesti Hírlap*, 1931. január 30.

180. Budapesti Hírlap, 1931. január 30. 7.

181. 1920-ban a főváros lakossága 930.247 fő. Az 1920. évi népszámlálás előzetes eredményei. Budapest Székesfőváros Statisztikai Közleményei 52. Budapest, 1921. 8.

VIOLETTA HIDVÉGI

THE FESZL-PAVILION, THE GRUBER- AND KOLEGERSZKY-KIOSK, 1860–1939

ABSTRACT

To meet the increased demand, Antal Gruber was going to build a café on the Drót Island - now Széchenyi Island in the City Park in 1860. His idea was finally realized by Vilmos Voigt. The pretty kiosk was built on 90 square metres according to the plans of Frigyes Feszl in 1862. After the construction, Gruber's wife Amália Wagner bought the café providing various refreshments to the audience visiting the City Park during the summer season. Through hard work, he won the sympathy of the audience. According to the contract, the building erected in the urban area became the property of the Municipality in 1874 and from that point on, was operated by tenants. Thanks to Amália Gruber's successful business policy and female sensitivity, she was able to run her business without competition until 1897.

The wooden-structure café got a renewed Neo-Renaissance dome for the National General Exhibition in 1885. The next big change was brought by the Millennium Presentation. Due to the location of the historical main group, the kiosk had to move. In May 1894, it opened its doors next to Stefánia street, opposite the Art Gallery built in 1885. The relocation required a great deal of financial sacrifice from the Gruber family. The loser of the battle between the exhibition board and the capital was the tenant. Over time, the area of the kiosk was growing steadily, getting closer and closer to the spectacular carriage promenade on Stefánia street. In 1897, Amália Gruber handed over the lease to her son with the consent of the Municipality. Károly Gruber however soon got rid of the problematic business.

From May 1, 1901, Viktor Kolegerszky was giving a new face to the 1440 square feet area of the kiosk. He was constantly renewing and improving the place, also taking on public tasks. The original contract with Vilmos Voigt did not yet include any public charges that the big city had extracted from itself and ruthlessly collected from the tenants. Although Kolegerszky only ran the café for a narrow decade, he became a dominant figure in the City Park world.

The tenants after Kolegerszky had to face the ordeals of World War I and the proletarian dictatorship. There was another prospering period in the 1920s, and then in 1930 the area came under the management of the owner. However, the Municipality was not a good-enough steward of its property and destroyed the once idyllic piece of the past.

hidvegiv@bparchiv.hu